

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์นั้นจำเป็นที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษา การฝึกสอน และคุณลักษณะของผู้นิเทศทางการศึกษา นอกจากนี้การศึกษารายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศทางการศึกษาก็จะมีส่วนช่วยให้การวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในการนำเสนอเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้จะนำเสนอเรียงตามลำดับดังนี้

1. การนิเทศการศึกษา (Educational supervision) และการนิเทศการสอน

(Instructional supervision)

- 1.1 ความหมายและหลักการนิเทศการศึกษา
- 1.2 การนิเทศการสอน
- 1.3 จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาและการนิเทศการสอน
- 1.4 กระบวนการนิเทศการศึกษา
- 1.5 บทบาทและหน้าที่สำคัญของผู้นิเทศการศึกษา

2. การฝึกสอน (Student teaching)

- 2.1 ความหมายของการฝึกสอน
- 2.2 จุดมุ่งหมายของการฝึกสอน
- 2.3 การนิเทศการฝึกสอน
- 2.4 บทบาทและหน้าที่ของอาจารย์นิเทศ
- 2.5 ปัญหาการฝึกสอน
- 2.6 ปัญหาการนิเทศการฝึกสอน

3. คุณลักษณะของผู้นิเทศทางการศึกษา

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การนิเทศการศึกษา (Educational supervision) และการนิเทศการสอน (Instructional supervision)

1.1 ความหมายและหลักการนิเทศการศึกษา

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า การนิเทศการศึกษา (Educational supervision) ไว้มากมาย ซึ่งความหมายที่ให้กันนั้นก็แตกต่างกันไปตามแนวคิดและความเชื่อของแต่ละคน

ในที่นี้จะขอสรุปความหมายของคำว่า การนิเทศการศึกษาตามที่นักการศึกษาของไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายไว้โดยสังเขป ดังนี้

พนัส หันนาคินทร์ (2513 :148) ได้ให้ความหมายของคำว่า การนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศการศึกษาไม่ใช่การหรือจับผิด แต่เป็นการช่วยเหลือร่วมมือซึ่งกันและกันเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น การนิเทศการศึกษาคือแผนงานที่จัดขึ้นเพื่อปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนและเป็นบริการทางด้านวิชาการที่จัดให้แก่ครู

ภิญญา สาทร (2519 : 274) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษามีความหมายถึงความพยายามทุกชนิดของเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาในการแนะนำครูและผู้อื่นที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาให้รู้วิธีปรับปรุงการสอนหรือการให้การศึกษา

อาคม จันทสุนทร (2527 : 2) ได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่าเป็นการจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอนหรือทำให้เกิดการเพิ่มพลังในการปฏิบัติงานของครู รวมทั้งให้ครูเกิดความก้าวหน้าในอาชีพและก่อให้เกิดผลขั้นสุดท้ายคือการศึกษาของเด็กก้าวหน้าไปอย่างมีประสิทธิภาพ

วไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2536 : 4) ได้สรุปความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้ การนิเทศเป็นการกระตุ้นให้การทำงานประสบความสำเร็จโดยผ่านตัวกลางหรือบุคคลอื่น เช่น ครู หรือผู้บริหาร ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาอีกต่อหนึ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการทำงานและความร่วมมือระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศเพื่อประสิทธิภาพอันสูงสุด ในการเรียนของนักเรียน

กู๊ด (Good, 1973 : 572) ได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามทุกชนิดของเจ้าหน้าที่ผู้จัดการศึกษาที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาในการแนะนำครูหรือบุคคลอื่นที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้อง

กับการศึกษาให้รู้จักวิธีการเกี่ยวกับการปรับปรุงการสอนช่วยให้เกิดความเจริญของงานทางวิชาชีพการศึกษา ช่วยในการพัฒนาครู ช่วยในการเลือกและปรับปรุงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ช่วยปรับปรุงเนื้อหาการสอน ปรับปรุงวิธีสอน และช่วยปรับปรุงการประเมินผล การสอน

กลิคแมน (Glickman, 1990 : 6) กล่าวว่ากรณีศึกษาคือเป็นเรื่องของกระบวนการกับปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปรับปรุงการสอน

ไวลส์และโลเวลล์ (Wiles and Lovell, อ้างจากวไรต์นีย์ บุญสวัสดิ์ (2536 : 4) กล่าวว่ากรณีศึกษาคือระบบพฤติกรรมขององค์การ ซึ่งเป็นการทำงานที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมการสอนของครูในระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงสภาพการเรียนการสอนแก่นักเรียนให้ดีขึ้น

แฮร์ริส (Harris, 1985 : 10) ได้ให้ความหมายของกรณีศึกษาไว้ว่า หมายถึงสิ่งที่บุคลากรในโรงเรียนกระทำต่อบุคลากรหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการคงไว้หรือเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานของโรงเรียนให้เป็นไปในแนวทางที่จะส่งเสริมด้านการสอนให้เกิดประสิทธิผล

จากความหมายของกรณีศึกษาที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากรณีศึกษาคือมีความหมายแตกต่างกันออกไปหลายความหมาย มีทั้งความหมายในวงกว้างและวงแคบ แต่อย่างไรก็ตามความหมายของกรณีศึกษาเท่าที่ได้มีผู้ให้ความหมายกันไว้นั้นอาจสรุปได้ดังนี้

กรณีศึกษาคือเป็นการชี้แนะ แนะนำ และให้ความช่วยเหลือร่วมมือซึ่งกันและกันเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ส่วนหลักกรณีศึกษานั้น นักการศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้มากมาย ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ในกรณีศึกษาจะต้องพิจารณาให้ดีว่าจะยึดหลักการของใคร ทั้งนี้เพราะต้องดูความเหมาะสมตามสภาพปัจจุบันของสังคมและสิ่งแวดล้อมที่จะเอื้อต่อหลักกรณีนั้น ๆ เป็นสำคัญ ดังจะขอยกตัวอย่างหลักกรณีศึกษาที่มีประสิทธิภาพที่นักการศึกษาคนสำคัญ ๆ ได้เสนอแนะไว้ดังนี้

อดัมส์และดิกกี (Adams and Dickey, 1956 : 22-41) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

การนิเทศการศึกษาต้องเป็นการช่วยให้ครูรู้จักคิดค้นหาวิธีการทำงานอย่างอิสระ รู้จักวิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง ช่วยให้ครูเข้าใจแนวปรัชญาการศึกษาที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดความมั่นคงและความเชื่อมั่นในตนเองของครู ช่วยให้ครูรู้จักแหล่งวิชาการ และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนได้ นอกจากนี้การนิเทศการศึกษาต้องช่วยเผยแพร่กิจการความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนให้ประชาชนทราบและเข้าใจ

ฟรานเซท (Franseth, 1962 : 23-28) ให้ข้อเสนอแนะถึงหลักการนิเทศการศึกษา โดยเน้นในด้านบทบาทของผู้นำกลุ่มไว้ 4 ประการดังนี้

1. การนิเทศจะให้ผลอย่างสูงสุดในการปรับปรุงการเรียนการสอนก็ต่อเมื่อการนิเทศนั้นได้ให้ความสำคัญแก่วิธีการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล และตั้งอยู่บนจุดมุ่งหมายที่แน่นอน ซึ่งได้พิจารณาตกลงร่วมกันโดยคณะครูและศึกษานิเทศก์

2. การนิเทศการศึกษาจะมีความหมายสำหรับครูก็ต่อเมื่อการนิเทศนั้นแสดงให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องและมีผลต่อผู้รับการนิเทศโดยตรง นั่นคือ จะต้องให้ครูได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาว่าจะให้ศึกษานิเทศก์ช่วยเหลือในเรื่องใดจึงจะเป็นที่ต้องการของเขา

3. การนิเทศการศึกษาที่ดีจะต้องสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง ยั่ว และสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในการช่วยเหลือครู และจะต้องทำให้ครูรู้สึกว่าจะช่วยให้เขาพบวิธีที่ดีกว่าในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

4. การนิเทศการศึกษาจะให้ผล ควรใช้วิธีการวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหา และช่วยให้ผู้ร่วมงานได้ศึกษาปัญหา ตลอดจนรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานเสียก่อน

เบอร์ตัน และบรัคเนอร์ (Burton and Brueckner, อ้างจากวไรต์นั บัญสวัตต์ (2536 : 21-22) ได้กำหนดหลักการนิเทศการศึกษาไว้ว่า

1. การนิเทศการศึกษาควรมีความถูกต้องตามหลักวิชา (Theoretically sound)
1.1 การนิเทศควรจะเป็นไปตามค่านิยม วัตถุประสงค์ และนโยบาย ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่กับการนั้นโดยเฉพาะ

1.2 การนิเทศควรจะเป็นไปตามความเป็นจริงและตามกฎเกณฑ์ของเรื่องนั้น ๆ

1.3 การนิเทศควรจะวิวัฒนาการทั้งด้านเครื่องมือและกลวิธี โดยมีจุดมุ่งหมายและนโยบายที่แน่นอน

2. การนิเทศการศึกษาควรจะเป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific)

2.1 การนิเทศควรเป็นไปอย่างมีลำดับ มีระเบียบ และมีวิธีการในการศึกษาปรับปรุง และประเมินผลสิ่งต่าง ๆ ภายในขอบเขตของงานนั้น ทั้งนี้ย่อมหมายรวมถึงด้านกระบวนการนิเทศและบรรดาอุปกรณ์ที่ใช้ในการนิเทศด้วย

2.2 การนิเทศควรได้มาจากการรวบรวมและสรุปผลจากข้อมูลอย่างเป็นปรนัย มีความถูกต้องแน่นอน เป็นที่เชื่อถือได้ และมีระเบียบมากกว่าการสรุปจากความคิดเห็น

3. การนิเทศการศึกษาควรเป็นประชาธิปไตย (Democratic)

3.1 การนิเทศจะต้องเคารพในบุคคลและความแตกต่างของแต่ละบุคคล และพยายามส่งเสริมการแสดงออกของแต่ละบุคคลอย่างเต็มที่

3.2 การนิเทศจะต้องเปิดโอกาสให้มีความร่วมมือ และใช้ประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้มากที่สุด

3.3 การนิเทศควรใช้อำนาจให้น้อยที่สุด และอำนาจนั้นจำเป็นจะต้องได้มาจากหมู่คณะ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานของหมู่คณะ

4. การนิเทศการศึกษาควรจะเป็นการสร้างสรรค์ (Creative)

4.1 การนิเทศควรจะแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล แล้วเปิดโอกาสให้ได้แสดงออกและพัฒนาซึ่งความสามารถนั้นอย่างสูงสุด

4.2 การนิเทศควรมีส่วนในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงานให้มากที่สุด

เซอร์จิโอแวนนีและสตาร์ราทท์ (Sergiovanni and Starratt, อ้างจากวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2536 : 23) ได้กล่าวถึงหลักการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. การบริหารโดยปกติต้องคำนึงถึงการทำให้มีความสะดวกสบายทางวัตถุต่าง ๆ และรวมไปถึงการดำเนินการโดยทั่วไป

2. การนิเทศโดยปกติต้องคำนึงถึงการปรับปรุงแนวทางการเรียนโดยทั่วไป
 3. การบริหารและการนิเทศโดยหน้าที่แล้วไม่สามารถแยกออกจากกันได้ทั้งสองอย่าง จะต้องมีส่วนสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีส่วนช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการดำเนินงานด้านระบบการศึกษา

4. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานทางปรัชญาและวิทยาศาสตร์
 5. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานทางปรัชญาและประชาธิปไตย
 6. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องยึดทัศนคติและวิธีการทางวิทยาศาสตร์
 7. การนิเทศที่ดีในสถานที่ที่ไม่สามารถใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้จะต้องใช้กระบวนการแก้ปัญหาในการศึกษา การปรับปรุง และการประเมินผลทั้งส่วนที่เป็นกระบวนการและผลที่เกิดขึ้น

8. การนิเทศที่ดีจะต้องสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ไม่ใช่การเขียนใบสั่งให้ทำ (Prescription)

9. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องมีการวางแผนอย่างมีระเบียบ มีการประสานความร่วมมือ (Co-operatively) และจัดให้มีกิจกรรมต่อเนื่องกัน

10. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องถูกตัดสินโดยผลที่มุ่งให้เกิดขึ้น

11. การนิเทศที่ดีนั้นจะต้องเป็นวิชาชีพ จะต้องส่งเสริมการหาแนวทางการประเมินบุคลากร วิธีการ และผลจะต้องมุ่งไปสู่มาตรฐานที่ตั้งไว้

มาร์คส์ และสตูปส์ (Marks and Stoops, 1978 : 3-4) ได้ให้หลักเบื้องต้นของการนิเทศการศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

1. การนิเทศเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมการศึกษา ซึ่งจะเป็นบริการที่จะทำเป็นทีมและอาศัยความร่วมมือซึ่งกันและกัน

2. ครูทุกคนต้องการและมุ่งหวังจะได้รับการช่วยเหลือด้านการนิเทศ บริการอันนี้จะต้องอยู่ในความรับผิดชอบของครูใหญ่

3. การนิเทศการศึกษาถูกปรับให้ตรงกับความต้องการของแต่ละบุคคลที่เป็นบุคลากรของโรงเรียน

4. การนิเทศช่วยจำแนกและประกาศความต้องการของบุคลากร และต้องให้เกิดผลดี

5. การนิเทศจะช่วยให้เป้าหมายและจุดมุ่งหมายทางการศึกษาแจ่มชัด ยิ่งขึ้น
 6. การนิเทศการศึกษาจะต้องช่วยปรับปรุงทัศนคติและสัมพันธภาพของมวลสมาชิกของคณะบุคคลในโรงเรียน และช่วยพัฒนาในด้านความรู้สึกต่อชุมชนในด้านดี
 7. การนิเทศจะต้องช่วยในการจัดและบริหารกิจกรรมร่วมหลักสูตร ซึ่งจัดสำหรับนักเรียน
 8. ความรับผิดชอบในการปรับโครงการของการนิเทศในโรงเรียนนั้นจะต้องเป็นหน้าที่ของครู ซึ่งทำเพื่อชั้นเรียนและเป็นความรับผิดชอบของครูใหญ่ในการทำเพื่อโรงเรียน
 9. จะต้องมีการจัดให้มีงบประมาณด้านการนิเทศไว้ในงบประมาณ ประจำปี
 10. การวางแผนด้านการนิเทศทั้งระยะสั้นและระยะยาวจะต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วม
 11. จะต้องจัดให้มีคณะบุคคลเป็นผู้บริหารโครงการนิเทศ
 12. การนิเทศการศึกษาควรจะช่วยให้การแปลและนำเอกสารค้นพบทางการวิจัยทางการศึกษาใหม่ ๆ มาใช้
 13. การวัดประสิทธิผลของโครงการนิเทศ ควรจะกระทำโดยผู้ที่เกี่ยวข้องในโครงการและผู้ที่มีส่วนช่วยเหลือ
- วินัย เกษมเศรษฐ (2521 : 7-26) ได้กล่าวถึงหลักการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้
1. หลักสภาพผู้นำคือ การใช้อิทธิพลของบุคคลทำให้บรรลุเป้าประสงค์
 2. หลักความร่วมมือคือ การร่วมพลังเพื่อเหตุร่วมกัน
 3. หลักการเห็นใจคือ การคำนึงถึงบุคคลอื่นในทางที่ดี
 4. หลักการสร้างสรรคคือ การใช้พลังในการผลิตหรือมีความคิดใหม่
 5. หลักบูรณาการคือ การรวมสิ่งที่อยู่กระจัดกระจายให้เข้าสู่ภาวะสมบูรณ์
 6. หลักมุ่งชุมชนคือ การแสวงหาปัจจัยมาปรับปรุงชุมชนให้ดีขึ้น
 7. หลักการวางแผนคือ การวิเคราะห์และหาทางแก้ไขปัญหาในอนาคต
 8. หลักการยืดหยุ่นคือ การจัดที่พร้อมอยู่เสมอที่จะสนองความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป
 9. หลักวัตถุประสงค์คือ คุณภาพที่เป็นผลจากหลักสภาพความเป็นจริง

ซารี มณีศรี (ม.ป.ป. : 31-33) ได้กล่าวถึงหลักพื้นฐานในการนิเทศการศึกษา
ไว้ดังนี้

1. การนิเทศการศึกษาเป็นการกระตุ้นเตือน การประสานงาน และแนะนำ
ให้เกิดความเจริญงอกงามแก่ครูโดยทั่วไป

2. การนิเทศตั้งอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย

3. การนิเทศเป็นกระบวนการส่งเสริมสร้างสรรค์

4. การนิเทศกับการปรับปรุงหลักสูตรเป็นงานที่เกี่ยวข้องกัน

5. การนิเทศมุ่งส่งเสริมบำรุงขวัญ

6. การนิเทศคือการสร้างมนุษยสัมพันธ์

7. การนิเทศมีจุดมุ่งหมายที่จะขจัดช่องว่างระหว่างโรงเรียนและชุมชน

จากแนวคิดเกี่ยวกับหลักการนิเทศที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การนิเทศการศึกษา
ที่จะให้ผลดีนั้นจำเป็นต้องยึดหลักหลายประการ และหลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งของการ
นิเทศศึกษาก็คือวิธีการทำงานร่วมกันแบบประชาธิปไตย การยอมรับฟังความเห็นของผู้อื่น
และการมีมนุษยสัมพันธ์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อให้ครูสามารถช่วยเหลือตนเองได้

1.2 การนิเทศการสอน

การนิเทศการสอนเป็นส่วนหนึ่งของการนิเทศการศึกษา โดยมุ่งพัฒนาการ
สอนของครูให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือซึ่งกันและกัน ระหว่างครูและผู้นิเทศ
การสอน รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา เพื่อที่จะปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้เกิด
ประสิทธิผลโดยตรงแก่ผู้เรียน

ได้มีผู้ให้ความหมายของการนิเทศการสอนไว้หลายทัศนะ ความหมายของ
การนิเทศการสอนเท่าที่มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านการศึกษาได้ให้ความหมายกันไว้
พอสรุปได้ดังนี้

อาย เนทเซอร์ และ เครย์ (Eye, Netzer and Krey, 1971 : 30) ได้ให้คำจำกัด
ความของการนิเทศการสอนไว้ว่า “การนิเทศการสอนเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารโรงเรียน
ซึ่งมีจุดหมายเบื้องต้น เน้นถึงผลสัมฤทธิ์ของการเรียนการสอนที่เหมาะสม ซึ่งเป็นความคาด
หวังของระบบโรงเรียน”

แฮร์ริส (Harris, 1975 : 10-11) ได้ให้ความหมายของการนิเทศการสอนไว้ว่า “สิ่งที่บุคลากรทางการศึกษาได้กระทำลงไปกับผู้ใหญ่และกับวัตถุสิ่งของ เพื่อที่จะรักษาไว้ หรือเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของโรงเรียน ในวิถีทางตรงที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการสอนที่กระตุน และเสริมส่งการเรียนรู้ของนักเรียน”

กลิคแมน (Glickman, 1981 : 6) ได้ให้ทัศนะว่า “การนิเทศการสอนเป็นชุดย่อย (Subset) ของการนิเทศการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการสำหรับปรับปรุงงานและหน้าที่ในชั้นเรียนและกิจกรรมที่ดำเนินการโดยโรงเรียน หรือทำงานโดยตรงกับครู”

สมาคมศึกษานิเทศก์ (2525) ได้ให้ความหมายว่า การนิเทศการสอน หมายถึง การนิเทศแบบตรงที่ผู้ทำการนิเทศไปมีปฏิสัมพันธ์กับครูผู้สอน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้คุณภาพการสอนดีขึ้น

สันต์ ธรรมบำรุง (2526 : 5) กล่าวว่า การนิเทศการสอน หมายถึง ความพยายามใด ๆ ที่จะช่วยเหลือ ปรับปรุง แก้ไข สภาพการเรียนการสอนให้ดีขึ้น โดยวิธีจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกแก่ครูเพื่อให้ได้ปฏิบัติภารกิจการสอนได้ผลสำเร็จตามความมุ่งหมายยิ่งขึ้น

นิพนธ์ ไทยพานิช (2528 : 14) ได้ให้ทัศนะว่า การนิเทศการสอนคือ “กระบวนการและความคิดรวบยอดเพื่อที่จะปรับปรุงการเรียนการสอนของครู เพื่อผลประโยชน์ของนักเรียนในอันที่จะเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการเรียนรู้ให้สูงขึ้น”

จากความหมายดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การนิเทศการสอน หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกันของบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อที่จะปรับปรุงและเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติภารกิจการสอนของครูให้ได้ผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย

เมื่อพิจารณาจากความหมายของการนิเทศการศึกษา และการนิเทศการสอน ที่นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวไว้ ดังได้นำเสนอมานี้แล้วนั้น จะเห็นได้ว่า การนิเทศการศึกษา และการนิเทศการสอน มีความหมายที่เกี่ยวข้องกัน คือ การนิเทศการศึกษาจะหมายถึงการดำเนินการเพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษาทั้งระบบ ส่วนการนิเทศการสอนจะมีความหมายในด้านการปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนโดยตรง แต่ทั้งการนิเทศการศึกษาและการนิเทศการสอนมีความเกี่ยวข้องกันโดยการนิเทศการสอนจะเป็นอนุระบบของการนิเทศการศึกษา

1.3 จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาและการนิเทศการสอน

1.3.1 จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไม่ว่าจะเป็นของชาติใด ประเทศใดก็ตาม ต่างก็มียุทธศาสตร์ปลายทางอันเดียวกันคือช่วยครูในการปรับปรุงหรือพัฒนาการเรียนการสอน ให้บังเกิดผลดีแก่ตัวนักเรียน โดยอาจมีข้อแตกต่างกันบ้างในข้อปลีกย่อยอันเกิดจากสภาพความเหมาะสมของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ดังจะขอยกตัวอย่างจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาที่นักการศึกษาคนสำคัญ ๆ ได้เสนอไว้ดังนี้

บริกส์ และจัสแมน (Briggs and Justman, 1952 : 5-19) ได้สรุปจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ 4 ประการ คือ

1. การส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางอาชีพ (Professional leadership) ได้แก่
 - การประชุมต่าง ๆ
 - การจัดอบรมแบบ Workshop สัมมนาปัญหาต่าง ๆ
 - การไปเยี่ยมชมศูนย์ทดลองต่าง ๆ
 - การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้ครูได้มีโอกาสพบปะสร้างสรรค์ในด้าน

วิชาการ

- ทำการทดลอง หลักสูตร หนังสือเรียน และวิธีสอน
- ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการศึกษา

2. การส่งเสริมความเจริญงอกงามของครู (AID Teacher's growth) ได้แก่

- ส่งเสริมให้ครูได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
- ส่งเสริมการทดลองกิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูสนใจอยากทำ
- เปิดโอกาสให้ครูได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของสมาคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับ

อาชีพ

- ส่งเสริมครูที่มีความสามารถพิเศษในทางใดทางหนึ่งโดยเฉพาะ
- ส่งเสริมให้ครูได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้

หรืองานที่เขาสนใจ

- ส่งเสริมให้ครูสนใจกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาคมอาชีพครูภายในประเทศ และของนานาชาติ

3. การปรับปรุงการสอนของครู (Improvement of teaching) ได้แก่

- การพิจารณาคัดเลือกครูที่มีความสามารถและประสิทธิภาพเข้าทำการสอน
- การจัดงานและมอบหมายงานที่ถูกต้องและตรงกับความสามารถของครู
- ให้ครูได้มีโอกาสสังเกตการสอน
- เปิดประชุม อบรม เพื่อศึกษาปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการสอน
- ทำการสาธิตการสอนที่ดีให้แก่ครู
- ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนครูและการสังเกตการสอน ระหว่างโรงเรียนต่าง ๆ

4. การส่งเสริมแนะนำครูและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน (Guiding staff and community relation) ได้แก่

- ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู นักเรียน และผู้ปกครอง ประชาชนในประชาคมของตน
- ส่งเสริมให้ครูได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาคม
- ส่งเสริมให้มีสมาคมครูผู้ปกครองขึ้นในโรงเรียน
- ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างครูผู้ปกครองในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของการศึกษา
- ส่งเสริมให้ประชาชนสนใจในกิจการของโรงเรียน
- จัดทำโรงเรียนให้เป็นศูนย์ของประชาชน
- ส่งเสริมให้ครูรับผิดชอบและมีส่วนร่วมในการนำประชาคม

อดัมส์และดิกกี (Adams and Dickey, 1966 : 22-41) กล่าวถึงความมุ่งหมายของการนิเทศไว้ดังนี้

1. เพื่อช่วยให้ครูค้นหาและรู้วิธีทำงานด้วยตนเอง
2. เพื่อช่วยให้รู้จักจำแนกและวิเคราะห์ปัญหาของตนเองโดยช่วยให้ครูได้รู้ถึงปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ และค้นหาวิธีการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น
3. เพื่อช่วยให้ครูรู้สึกมั่นคงในอาชีพ
4. เพื่อช่วยให้ครูคุ้นเคยกับแหล่งวิทยาการ และสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนได้

5. ช่วยเผยแพร่ให้ชุมชนเข้าใจถึงแผนการศึกษาของโรงเรียน และให้การสนับสนุนโรงเรียน

6. ช่วยให้ครูเข้าใจถึงปรัชญาและความต้องการของการศึกษา

กู๊ด (Good 1973 : 572) กล่าวว่า การนิเทศการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามทางอาชีพ ช่วยพัฒนาความสามารถของครู ช่วยในการเลือกและปรับปรุงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ช่วยเหลือและจัดสรรเครื่องมือ อุปกรณ์การศึกษา ช่วยเลือก และปรับปรุงวิธีสอน

จากจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า โดยทั่วไปแล้วการนิเทศการศึกษาต่างก็มีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกันคือ การพยายามช่วยเหลือครูในการพัฒนาการเรียนการสอนทั้งในด้านวิธีสอน วัสดุอุปกรณ์ หลักสูตร การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันจะส่งผลต่อความเจริญงอกงามของตัวนักเรียน ซึ่งอาจใช้วิธีการหลายอย่าง อาทิเช่น การประชุมอบรมครู การเยี่ยมชมการจัดกิจกรรม การทดลองหลักสูตร การแลกเปลี่ยนแนวความคิดทางการศึกษา การให้ครูมีโอกาสหาความรู้เพิ่มเติม การพิจารณาคัดเลือกครูที่เหมาะสมเข้าทำงาน และการส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างครู นักเรียนและผู้ปกครอง

1.3.2 จุดมุ่งหมายของการนิเทศการสอน

ในการปฏิบัติงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จนั้นจำเป็นต้องมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน การนิเทศการสอนก็เช่นกัน จำเป็นต้องมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนเพื่อให้การนิเทศการสอนประสบผลสำเร็จดังวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งในเรื่องนี้นั้น สันต์ธรรมบำรุง (2526 : 16) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศ การสอนไว้ว่า จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการนิเทศการสอนคือ การปรับปรุงพัฒนา ซึ่งแนวครูในด้านการเรียนการสอนเพื่อส่งผลไปยังผู้เรียนให้มีคุณภาพ ตามปกติแล้วการนิเทศการสอนจะช่วยเหลือส่งเสริมและพัฒนาครูหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “ณ ที่ใดมีการสอน ณ ที่นั้นจะต้องมีการนิเทศ” จากคำกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าการสอนและการนิเทศจะต้องควบคู่กันไป และเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างครูและผู้ทีนิเทศ ในฐานะเสมอกัน ผู้นิเทศมิใช่ผู้มาตรวจตรา หรือสั่งการเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน การนิเทศการสอนมีแนวความคิดหลายประการ แต่แนวคิดที่สำคัญยิ่งคือ “การนิเทศจนกว่าจะไม่ต้องนิเทศ” หมายความว่าครูสามารถที่จะสอนได้ดีด้วยตนเอง

ส่วนพันธ ั หันนาคินทร (2513 : 148) ได้กล่าวว่า การนิเทศการสอนมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การปรับปรุง ส่งเสริมการเรียนการสอนให้ดีขึ้น การนิเทศไม่ใช่เป็นการบังคับหรือการจับผิด การกระทำเช่นนั้นไม่ใช่การนิเทศอย่างแน่นอน การนิเทศการสอนเป็นการช่วยเหลือ ร่วมมือซึ่งกันและกัน เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ดังนั้นการนิเทศการสอนจึงตั้งอยู่บนรากฐานแห่งมนุษยสัมพันธ์อันดี

สาย ภาณุรัตน์ (2517 : 30-33) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการนิเทศการสอนไว้ดังนี้

1. ช่วยให้ครูเห็นและเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และหน้าที่โดยเฉพาะของโรงเรียนที่จะดำเนินไปสู่วัตถุประสงค์ของการศึกษานั้น
2. ช่วยให้ครูได้เห็นและเข้าใจในความต้องการของเยาวชนและปัญหาต่าง ๆ ช่วยจัดสนองความต้องการของเยาวชนได้อย่างดีที่สุด
3. ช่วยสร้างครูให้มีคุณลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ ส่งเสริมความสามัคคี และรู้จักทำงานร่วมกัน
4. ช่วยเสริมสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครู ปฏิบัติงานร่วมกันด้วยสติปัญญา เพื่อบรรลุจุดประสงค์เดียวกัน
5. ช่วยพิจารณาความเหมาะสมของงานให้ตรงกับความสามารถของครูแต่ละคน
6. ช่วยครูให้พัฒนาการสอนของตน สนับสนุนให้พิจารณาวิธีสอนและกิจกรรมต่าง ๆ
7. ช่วยฝึกครูใหม่ให้เข้าใจงานในหน้าที่และงานอาชีพครู
8. ช่วยประเมินผลงานของครู โดยอาศัยพัฒนาการของเด็กให้เป็นไปตามแนวทางที่วางไว้
9. ช่วยให้ครูรู้จักค้นหาจุดลำบากในการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน และช่วยครูวางแผนการสอนที่เหมาะสม
10. ช่วยในด้านการประชาสัมพันธ์ถึงความเคลื่อนไหวทางการศึกษา
11. ช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพัง รวมทั้งเสนอข้อคิดเห็น

12. ช่วยป้องกันครูให้พ้นจากการถูกใช้งานจนเกินขอบเขตและช่วยป้องกันครูจากการถูกตำหนิตีเดียหรือถูกลงโทษอย่างไม่เป็นธรรม

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2521 : 240-241) ได้สรุปถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศการสอนไว้ 6 ประการ เป็นอักษรย่อดังนี้

- O - Objectives การช่วยเหลือครูในการเลือกและปรับปรุงวัตถุประสงค์การสอน
- S - Subject Matter การช่วยเหลือครูเลือกและปรับปรุงเนื้อหาการสอน
- M - Method การช่วยเหลือครูให้รู้จักใช้วิธีการสอน
- M - Materials การช่วยเหลือครูให้รู้จักการเลือก และปรับปรุงการใช้วัสดุอุปกรณ์การสอน
- A - Activities การช่วยเหลือครู ให้รู้จักเลือก และปรับปรุงวิธีการใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตรในการสอน
- E - Evaluation การช่วยเหลือครู ให้รู้จักเลือก และปรับปรุงวิธีการประเมินผลการเรียนการสอน

นอกจากนี้รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์ (2532 : 5) ได้กล่าวว่า การนิเทศการสอนมุ่งจะช่วยให้ครูทำการสอนตามหลักสูตร และให้ได้ผลตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้ผลผลิตคือเยาวชนชายหญิงเป็นเยาวชนที่สมบูรณ์พร้อม มีความรู้ความสามารถ มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต สมบูรณ์ มีความประพฤติดี ขณะเดียวกันการนิเทศการสอนจะช่วย เสริมสมรรถภาพให้ผู้สอนเป็นผู้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ ซึ่งจะช่วยให้เกิดพัฒนาการทางการสอนอยู่เสมอ

จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาดังกล่าว พอสรุปได้ว่าการนิเทศการสอนมีจุดมุ่งหมายเพื่อการแก้ไขปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยความร่วมมือกันระหว่างผู้นิเทศและครูผู้สอน

การนิเทศการสอนนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องนำมาใช้เพื่อปรับปรุงการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังที่อนันต์ ระวังทุกข์ (2529 : 18) ได้กล่าวไว้ว่าความจำเป็นที่จะต้องมีการนิเทศการสอนมาจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีความจำเป็นต่อการจัดการเรียนการสอนของครู ถ้าครูไม่มีความรู้หรือความเข้าใจก็อาจทำให้การจัดการเรียนการสอนของครูไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการนิเทศการสอนขึ้น

สันต์ ธรรมบำรุง (2526 : 17) ได้กล่าวถึงความจำเป็นของการนิเทศการสอนไว้ดังนี้

1. หน้าที่ของครูผู้สอนเปลี่ยนไปจากเดิมครูสมัยก่อนมีหน้าที่ไม่มากนัก เพราะผู้ปกครองช่วยเหลือ ในปัจจุบันผู้ปกครองยกภาระให้แก่ครูทั้งหมด ครูจึงเป็นผู้ชี้แนะและทำหน้าที่หลายอย่าง
2. ช่วยให้ครูเข้าใจอย่างถ่องแท้ของวัตถุประสงค์ทางการศึกษา และวัตถุประสงค์ของการสอน
3. ช่วยสร้างให้มีคุณลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ
4. ครูต้องมีความรู้ ความก้าวหน้าทางวิชาการใหม่ ๆ เสมอ เพื่อเป็นความภาคภูมิใจของครูอันจะส่งผลถึงการเรียนการสอน การนิเทศการสอนจะช่วยในเรื่องนี้ได้
5. ขนาดของโรงเรียนใหญ่ขึ้น มีครูมากขึ้น มีกิจกรรมและชั่วโมงการสอนมากขึ้น หน้าที่ในการนิเทศจึงมีมากขึ้น เช่น การปฐมนิเทศครูใหม่ เพื่อประหยัดเวลาครูใหม่ที่ไปศึกษาด้วยตนเอง ครูบางคนไม่ถนัดสอนบางวิชา การนิเทศการสอนจะช่วยให้มีหลักการและมีความมั่นใจมากขึ้น
6. เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพของการเรียนการสอน
7. ช่วยลดภาระผู้สอน ทำให้มีเวลาดำเนินการ ทดลอง วิจัย หาวิธีการใหม่ ๆ
8. ช่วยเสริมขวัญของคณะครูให้อยู่ในสภาพที่ดีและเข้มแข็ง และรวมหมู่คณะให้เป็นทีมที่จะปฏิบัติงานร่วมด้วยสติปัญญาอันสูง เพื่อบรรลุจุดประสงค์เดียวกัน
9. ช่วยพิจารณาความเหมาะสมของงานให้ถูกต้องกับความสามารถของครูแต่ละคน และมอบหมายงานนั้นให้ครูแต่ละคนช่วยกันประคับประคองให้ครูนั้นใช้ความสามารถของตนปฏิบัติงานให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ
10. เพื่อช่วยให้ครูรู้จักหาจุดลำบากในการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน และช่วยครูวางแผนการสอนให้เหมาะสมและแก้ไข
11. ช่วยประเมินผลการสอนของครู

1.4 กระบวนการนิเทศการศึกษา

กระบวนการในการนิเทศศึกษานับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้การนิเทศศึกษาประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่ ผู้นิเทศที่ดีจึงควรมีความรู้และความเข้าใจในกระบวนการนิเทศการศึกษาที่ถูกต้อง ซึ่งสุพิชญา ธีระกุลและคณะ (2524 : 207) ได้ให้ความหมายของกระบวนการในการนิเทศการศึกษาว่า หมายถึง แบบแผนของการนิเทศการศึกษาที่ลำดับขั้นตอนไว้ต่อเนื่องกันอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยแบบแผนนั้นจะต้องเป็นแบบแผนที่ดี มีลำดับขั้นตอนการดำเนินงานไว้ อย่างชัดเจนและต่อเนื่องกันอย่างมีระเบียบ พร้อมด้วยเหตุผลและเป็นไปได้

แฮริส (Harris, 1985 : 15-16) ได้สรุปกระบวนการในการนิเทศการศึกษา ที่มีชื่อเรียกด้วยตัวอักษรย่อว่า POLCA ไว้ดังนี้

1. Planning processes (P) หมายถึง การวางแผนในการปฏิบัติงาน โดยคิดว่าจะทำอะไร กำหนดจุดมุ่งหมายของงาน พัฒนาวิธีการดำเนินการ กำหนดงานที่จะดำเนินการ คาดคะเนถึงผลที่จะได้รับจากโครงการและวางโครงการ

2. Organizing processes (O) หมายถึง การจัดโครงสร้างของการดำเนินงาน โดยสร้างเกณฑ์ในการทำงาน จัดหาทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงาน สร้างความสัมพันธ์ของงาน แบ่งงานโดยกำหนดหน้าที่ในการปฏิบัติงาน มีการประสานงาน มอบหมายอำนาจให้ตามหน้าที่ วางโครงการของหน่วยงาน และพัฒนานโยบายต่าง ๆ

3. Leading processes (L) หมายถึง บทบาทในฐานะผู้นำ โดยดำเนินการ วินิจฉัยสั่งการ การคัดเลือกบุคลากร กระตุ้นให้บุคลากรทำงาน ลงมือปฏิบัติงาน การสาธิตในการปฏิบัติงาน การให้คำแนะนำช่วยเหลือ การติดต่อสื่อสาร การให้กำลังใจ การให้คำแนะนำ ให้มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน ให้ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน แลดูและอธิบายเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน

4. Controlling processes (C) หมายถึง การควบคุมการปฏิบัติงาน ดำเนินการ โดยการพิจารณามอบหมายงานให้สะดวกในด้านต่าง ๆ พิจารณาลงโทษ มีการแก้ไขทันทีเมื่องานผิดพลาด ให้บุคลากรออกจากงาน การตักเตือน และการกำหนดระเบียบในการปฏิบัติงาน

5. Assessing processes (A) หมายถึง การตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน โดยการประเมินผลการปฏิบัติงาน วัดผลการปฏิบัติงาน วิจัยผลการปฏิบัติงาน

จากกระบวนการในการนิเทศของแฮริสที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า กระบวนการในการนิเทศประกอบด้วย การวางแผน การจัดระเบียบงาน การกระตุ้นและให้กำลังใจในการทำงาน การควบคุมงาน และการประเมินผล ส่วนการนิเทศการศึกษาจะประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการในการนิเทศเป็นสำคัญ ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศทุกคนจึงจำเป็นต้องเห็นความสำคัญของกระบวนการนิเทศและจะต้องกำหนดกระบวนการนิเทศไว้อย่างชัดเจนในการดำเนินการนิเทศทุกครั้ง

1.5 บทบาทและหน้าที่ของผู้นิเทศการศึกษา

ในการนิเทศศึกษานั้นบุคคลผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศควรมีคุณสมบัติพิเศษแตกต่างจากบุคลากรอื่น ๆ ซึ่งภิญโญ สาร (2519 : 294-295) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศไว้ดังนี้

1. มีความรู้และความเข้าใจในตัวนักเรียนเป็นอย่างดี
2. มีความรู้และความเข้าใจวิธีให้ความรู้แก่นักเรียนเป็นอย่างดี
3. มีความรู้และมีความเข้าใจสภาพสังคมของโรงเรียน ครูและนักเรียนที่ตนเองรับหน้าที่ไปนิเทศการศึกษาอย่างดี

4. มีความรับผิดชอบต่องานนิเทศการศึกษา ซึ่งมีความมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและอย่างถ่องแท้ในหมู่นักเรียน

5. ใช้วิธีนิเทศการศึกษาด้วยเหตุผลและด้วยสติปัญญา

อาคม จันทสุนทร (อ้างจากกรมสามัญศึกษา, 2527 : 99) ได้สรุปบทบาทและหน้าที่ของผู้ทำการนิเทศการศึกษาไว้ 2 ประการ คือ

1. บทบาทในฐานะที่ปรึกษา หรือผู้ช่วยคิดของผู้บริหารการศึกษา หมายถึง เป็นผู้ช่วยในการวางแผนงาน การดำเนินการต่าง ๆ รวมทั้งช่วยเหลือในการตัดสินใจของผู้บริหาร ในบทบาทนี้เป็นหน้าที่นิเทศการศึกษาในทางอ้อม คือ ช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจหรือดำเนินการในการบริหารงานและจะมีผลถึงการเรียนการสอนอีกชั้นหนึ่งต่อไป

2. บทบาทในฐานะที่เป็นผู้ทำให้สถานะการเรียนการสอนของครูที่จัดอยู่

เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นิเทศการศึกษาในบทบาทนี้จะพยายามมีกิจกรรมให้ครูได้เรียนรู้ และปฏิบัติในด้านการเรียนการสอนให้บังเกิดผลดียิ่งขึ้น

ส่วนวไลรัตน์ บุญสวัสดิ์ (2536 : 75) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้นิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. ช่วยเหลือครูในการพัฒนาและปรับปรุงตนเอง
2. ส่งเสริมให้มีการปรับปรุงหลักสูตร
3. ช่วยเหลือครูในการปรับปรุงการสอนของตนให้ดีขึ้น
4. เปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาซึ่งมีอยู่ในโรงเรียนได้ช่วยเหลือเพื่อนครู
5. ส่งเสริมให้คณะครูมีความสนใจอุปกรณ์การสอน
6. ช่วยเหลือครูในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเด็กให้ดีขึ้น
7. ช่วยเหลือครูในการประเมินผลนักเรียน
8. ส่งเสริมช่วย ให้ครูรู้จักประเมินผลโครงการปฏิบัติงาน และความก้าวหน้าของตน

9. ช่วยให้ครูประสบผลสำเร็จและมีความรู้สึกมั่นคงบทบาทของผู้นิเทศที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าผู้นิเทศการศึกษาจะมีบทบาทเชิงวิชาการด้านต่าง ๆ เช่น เป็นผู้ นำ เป็นผู้มีส่วนร่วม เป็นผู้ให้บริการ เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้ให้การสนับสนุนและช่วยเหลือ และเป็นผู้พัฒนาคุณภาพการทำงาน

2. การฝึกสอน (Student teaching)

2.1 ความหมายของการฝึกสอน

การฝึกสอนเป็นหัวใจสำคัญของวิชาชีพด้านศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์ ทั้งนี้เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้นำสิ่งที่เรียนรู้แล้วไปทดลองและปฏิบัติ ในสถานการณ์จริง ดังนั้นเมื่อนักศึกษาได้เรียนรู้เนื้อหาวิชาการทางภาคทฤษฎีครบถ้วน ตามหลักสูตร และมีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่สถาบันการศึกษากำหนดไว้ ทางสถาบันเหล่านั้น ก็จะส่งนักศึกษาออกไปฝึกสอนในโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมทางอาชีพ

ก่อนที่จะออกไปประกอบอาชีพเป็นครู ซึ่งเหมือนกับการฝึกงานในด้านวิชาชีพสาขาอื่น ๆ เช่น แพทย์ หนายความ วิศวกร ฯลฯ ซึ่งจะต้องฝึกหัดวิชาชีพในภาคปฏิบัติ ประจำอยู่ในโรงพยาบาล ในศาล หรือในโรงงานในระยะเวลาหนึ่งตามที่กำหนดภายหลังจากเรียนจบหลักสูตร เมื่อฝึกงานครบกำหนดแล้วจึงจะออกไปประกอบอาชีพได้ การฝึกสอนเป็นเครื่องทดสอบคุณลักษณะและทัศนคติของนักศึกษาต่ออาชีพครูกว่ามีความเหมาะสมกับการประกอบอาชีพครูนาน้อยเพียงไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ตัดสินได้ว่านักศึกษานั้น ๆ สมควรผ่านและมีคุณสมบัติที่สถาบันการศึกษาควรออกไปรับรองวุฒิว่าเป็นผู้ที่เหมาะสมกับอาชีพหรือไม่ ได้มีผู้กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของการฝึกสอนไว้มากมาย ดังจะยกตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

ละเมียด ลิมาอักษร (ม.ป.ป. : 1) กล่าวว่า การฝึกสอนเป็นประสบการณ์ที่สำคัญยิ่งในชีวิตนักเรียนฝึกหัดครู นักเรียนฝึกสอนควรจะเข้าใจความมุ่งหมายอันแท้จริงของการฝึกสอน บทบาทที่สำคัญของการฝึกสอน หน้าที่ที่พึงมีต่อครูผู้นิเทศการสอน ตลอดจนความรับผิดชอบที่มีต่อโรงเรียนและต่อเด็ก ช่วยให้การฝึกสอนดำเนินไปด้วยดี ความคิดริเริ่มความรู้ และประสบการณ์ที่ได้จากการฝึกสอนจะเป็นประโยชน์ยิ่งแก่การเป็นครูในอนาคต

สมประสงค์ ประสงค์เงิน (2515 : 11) กล่าวว่า การฝึกสอน หมายถึง การที่นิสิตออกทำการสอน หรือปฏิบัติงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานให้การศึกษาของโรงเรียนในโรงเรียนที่มหาวิทยาลัยกำหนดให้ภายใต้การนิเทศอย่างใกล้ชิดจากอาจารย์ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการฝึกสอน โดยมุ่งที่จะให้นิสิตได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งจะช่วยให้ นิสิตมีความสามารถที่จะออกไปเป็นครูที่ดีในอนาคต

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู (2521 : 1) กล่าวถึงการฝึกสอนว่า การฝึกสอนมีความสำคัญยิ่งในการเตรียมนักศึกษาออกไปสู่อาชีพครู นักศึกษาจะต้องมีประสบการณ์ในห้องเรียนและในโรงเรียนเสียก่อนที่จะออกไปรับผิดชอบเต็มที่ในหน้าที่ครู ระยะเวลาฝึกสอนเพียง 1 ภาคเรียนความจริงก็ไม่ได้ช่วยให้เป็นครูที่ดีได้ แต่ช่วยให้ได้มีประสบการณ์ต่าง ๆ ของการเป็นครู

อัจฉรา ประไพตระกูล (2522 : 11) กล่าวว่า การฝึกประสบการณ์วิชาชีพนั้น เป็นประสบการณ์ที่สำคัญที่สุดของการฝึกหัดครู เป็นส่วนที่สำคัญของการเตรียมตัวของนักศึกษาที่จะได้มีส่วนเข้าไปศึกษาสภาพการณ์ทุกอย่างของงานครู ได้มีโอกาสนำเอาทฤษฎีทางการศึกษาและความรู้ทางวิชาการมาทดลองสอนให้ได้ผลดี ได้พัฒนาบุคลิกภาพ และทัศนคติของตนให้เหมาะสมกับอาชีพครู โดยได้เริ่มต้นอย่างถูกต้องตามแบบฉบับที่สมควร อย่างไรก็ตามประสบการณ์ในการฝึกสอน ฝึกงานของนักศึกษานั้นย่อมแตกต่างกันไปตามความสามารถของแต่ละบุคคล ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงนี้จะช่วยเสริมงานฝึกสอนของนักศึกษาให้พัฒนาขึ้น หากได้ผ่านการแนะนำที่เหมาะสมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ได้ช่วยกันปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้การฝึกประสบการณ์วิชาชีพได้บรรลุผลสมตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

เฉลิม มลิลลา (2525 : 5-6) กล่าวว่า การฝึกสอนเป็นกระบวนการจัดประสบการณ์ตรง (Direct experience) ในทางการศึกษาให้แก่ศึกษาศาสตรบัณฑิต (วิชาเอกต่าง ๆ) เพื่อเป็นการฝึกอบรม (Training) ให้มีสมรรถภาพของครู (Teacher competency) เท่าที่ครูดีจะพึงมีลักษณะและคุณสมบัตินั้น ทั้งเป็นการทดสอบความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ในภาคทฤษฎี หลักการ ตลอดจนแนวความคิดต่าง ๆ ซึ่งนักศึกษาได้เรียนมาแล้วจากมหาวิทยาลัยว่ามีสมรรถภาพ ความสามารถและทักษะระหว่างการฝึกสอน ฝึกงานมากน้อยเพียงใดหรืออยู่ในระดับใด และเหมาะสมที่จะเป็นครูที่ดีได้หรือไม่

น้อมฤดี วงพยุหะ (อ้างจากเฉลิม มลิลลา, 2525 : 12) กล่าวว่า การฝึกสอนเป็นหัวใจของการฝึกหัดครู และไม่มีกิจกรรมใดจะทดแทนได้ จะต้องฝึกในระยะเวลายาวนานพอสมควร และขอยืนยันว่าใครที่ไม่ได้ผ่านการฝึกสอนจะเป็นครูที่ดีและสมบูรณ์แบบไม่ได้

นิมนวล ทศวัฒน์ (2530 : 1) กล่าวว่า การออกทำการฝึกสอนของนักศึกษานับว่าเป็นโอกาสที่จะได้นำทฤษฎีที่ได้เรียนมาแล้วออกไปฝึกปฏิบัติในหน้าที่ของการเป็นครู (ในชีวิตจริง) ซึ่งนับเป็นตัวอย่างสำคัญที่จะนำไปสู่อาชีพครู และไปสู่ความเป็นผู้มีควมรับผิดชอบ ในฐานะเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งนักศึกษาจะต้องเผชิญกับปัญหาและความเป็นจริงต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ปัญหาการปรับตัวของนักศึกษา

ทางด้านนักการศึกษาต่างประเทศ ได้แสดงทัศนะต่อการฝึกสอนไว้ดังนี้

สมาคมการศึกษาแห่งสหรัฐอเมริกา (อ้างจาก Conant, 1963 : 27) กล่าวว่า การฝึกสอนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด จำเป็นจะต้องจัดไว้ในหลักสูตรวิชาชีพครูยิ่งกว่าวิชาครูอื่น ๆ เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างให้นักศึกษาออกไปเป็นครูที่ดี

อดัมส์ และดิกกี (Adams and Dickey, 1956 : 4-5) ได้ให้ความเห็นว่าการฝึกสอนเป็นการจัดประสบการณ์วิชาชีพชั้นสูงให้แก่นักเรียนครู เพราะเป็นการจัดให้มีการนำเอาทฤษฎีต่าง ๆ ที่เรียนในห้องเรียนไปปฏิบัติจริง แต่ไม่ได้มุ่งให้นักเรียนครูยึดถือเอาประสบการณ์ที่ได้จากการฝึกสอนไปเป็นหลักปฏิบัติสำหรับประกอบอาชีพครูแต่อย่างใด จุดมุ่งหมายที่แท้จริง ของการฝึกสอนนั้นต้องการฝึกให้นักเรียนฝึกสอนรู้จักเป็นผู้นำตนเอง (Self direction) ไปสู่การให้ นักเรียนฝึกสอนรู้จักตนเองว่ามีความสามารถในด้านใดบ้าง และควรปรับปรุงในด้านใดบ้าง

ริเช (Richey, 1958 : 52) ได้กล่าวถึงการสอนว่า การสอนเป็นศิลปะที่ยากที่สุดในกระบวนศิลปะทั้งหมด เป็นศาสตร์ที่ลึกซึ้งกว่าศาสตร์ทั้งหลาย ผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในวิชาการ มีความรู้เกี่ยวกับตัวผู้เรียน รู้กระบวนการสอน อุปกรณ์ และสภาพการณ์ต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้

เฮนส์ (Haines, 1960 : 1) กล่าวว่า การฝึกสอนเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนครูได้ทดลองใช้ความรู้ ความสามารถ ความคิด เพื่อจะค้นหาความเข้าใจในทฤษฎี ตำราทางวิชาการศึกษา และจิตวิทยา เพื่อจะให้ผู้ฝึกสอนนั้นมีความพร้อม และมีสมรรถภาพในการเป็นครู เพราะได้ทำหน้าที่เหมือนครูจริง ๆ ภายใต้การแนะนำของอาจารย์นิเทศก์ และครูพี่เลี้ยงที่มีประสบการณ์มาก่อน

แลม (Lamb, 1965) ได้กล่าวว่า การฝึกสอนเป็นประสบการณ์สำคัญอย่างยิ่งในการเตรียมครูที่มีสมรรถภาพ การสอนเป็นศิลปะที่ยากและสำคัญ จึงเป็นสิ่งที่ควรฝึกฝนให้เกิดมีขึ้นในบุคคลที่จะยึดอาชีพครู

จากความหมายและความสำคัญของการฝึกสอนที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า การฝึกสอนก็คือการนำความรู้ในเนื้อหา และวิธีสอนในเชิงทฤษฎีลงไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้เรียนในทางที่ดีขึ้น การฝึกสอนเน้นในเรื่องของการปฏิบัติจริง เป็นเรื่องของศิลปะในการถ่ายทอดความรู้ การฝึกสอนเป็นการฝึกครู

ให้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพ การฝึกสอนมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับ นักศึกษาผู้มีอาชีพครูในอนาคตให้มีโอกาสได้รับประสบการณ์ตรงในด้านการสอน รวมถึงการรู้จักรับมือกับข้อบกพร่องในหน้าที่การงาน มีความคิดสร้างสรรค์เป็นแบบอย่างที่ดีของการเป็นครู อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตัวไปพร้อม ๆ กันด้วย

2.2 จุดมุ่งหมายของการฝึกสอน

ในด้านจุดมุ่งหมายของการฝึกสอนนั้นสถาบันผลิตครู และนักการศึกษา ทั้งของไทยและต่างประเทศได้สรุปจุดมุ่งหมายของการฝึกสอนไว้ดังนี้

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2521 : 7) ได้สรุปความมุ่งหมายของการฝึกสอนไว้ดังนี้

1. เพื่อให้นักศึกษาได้นำสิ่งที่ได้เรียนในวิชาการศึกษา จิตวิทยา และวิธีสอน ไปทดลองปฏิบัติ เป็นการประสานระหว่างทฤษฎีและภาคปฏิบัติ นักศึกษาอาจจะปรับปรุงแก้ไข ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงก็ได้

2. เพื่อให้นักศึกษาได้มีโอกาสทดลองสอนภายใต้การนิเทศ

3. เพื่อให้นักศึกษาได้ประเมินตนเองว่ามีความเหมาะสมในการเป็นครู หรือไม่ เพียงใด ซึ่งจะประเมินได้ในด้านบุคลิกภาพ ความรักเด็ก ความเข้าใจความต้องการของเด็ก ความภูมิใจในอาชีพ ความตั้งใจจะส่งเสริมอาชีพให้ก้าวหน้าเป็นที่ยกย่องนับถือของบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้สร้างบุคลิกภาพของครูให้แก่ตนเองด้วย

4. เพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาฝึกสอนได้ตัดสินใจว่าจะยึดอาชีพต่อไปหรือไม่

5. เพื่อช่วยให้นักศึกษาได้ฝึกทักษะในการสอนให้มีความชำนาญ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อไปประกอบอาชีพครูให้บังเกิดผลดีแก่งานในหน้าที่

6. เพื่อให้นักศึกษาได้มีประสบการณ์โดยตรงจากโรงเรียนก่อนออกไปประกอบอาชีพ

7. การฝึกสอนเป็นสายใยช่วยให้สถาบันฝึกสอนเป็นสถาบันทันสมัยอยู่เสมอ เพราะได้รับทราบผลวิจัยทางการศึกษา และข้อคิดเห็นใหม่ ๆ จากสถาบันครู และมักนำมาปฏิบัติ ซึ่งนับว่าเป็นการช่วยปรับปรุงสถาบันการศึกษาในทางอ้อมอีกด้วย

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง (นิมมานวล ทศวัตต์, 2526 : 2) ได้กำหนดความมุ่งหมายของการฝึกสอนไว้ดังต่อไปนี้ คือ

1. เพื่อให้นักศึกษาได้นำความรู้ทางด้านทฤษฎีที่ได้เรียนมาใช้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาได้มีโอกาสตัดสินใจว่าตนมีความต้องการที่จะเป็นครูจริงหรือมีความสามารถที่จะเป็นครูจริงหรือไม่
2. เพื่อช่วยให้นักศึกษาได้ฝึกทักษะในการสอนให้มีความชำนาญเพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปปฏิบัติ เพื่อไปประกอบอาชีพครูให้บังเกิดผลดีแก่งานในหน้าที่
3. เพื่อให้นักศึกษาได้ประสบการณ์โดยตรงจากโรงเรียนก่อนออกไปประกอบอาชีพ
4. เพื่อช่วยให้คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้พิจารณาความสามารถ ของนักศึกษาที่จะออกไปประกอบอาชีพครูในอนาคต ทางด้านนักรับการศึกษาต่างประเทศ ได้สรุปความมุ่งหมายของการฝึกสอนไว้ดังนี้

พีเรส (Pires, 1969 : 8-9) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการฝึกสอนซึ่งเป็นผลที่ได้จากการที่ยูเนสโกได้จัดให้สถาบันฝึกหัดครูภาคพื้นเอเชีย มหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ ทำการสำรวจแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการฝึกหัดครู ในสถาบันฝึกหัดครูประถมศึกษาในทวีปเอเชีย โดยการส่งแบบสอบถามไปยังประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย จำนวน 16 ประเทศ ผลจากการสำรวจครั้งนี้สามารถสรุปจุดมุ่งหมายของการฝึกสอนได้ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาความสามารถของนักศึกษาฝึกสอนในการที่จะนำเอาทฤษฎีต่าง ๆ ทั้งหมดที่เรียนมาปฏิบัติ
2. เพื่อพัฒนาให้นักศึกษาฝึกสอนมีความเข้าใจที่ดีและสมบูรณ์เกี่ยวกับจิตวิทยาพัฒนาการของเด็ก
3. เพื่อพัฒนานักศึกษาฝึกสอนให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดกว้างขวาง และมีความคิดริเริ่มในการทำงาน
4. เพื่อพัฒนานักศึกษาฝึกสอนให้เข้าใจบทบาทที่แท้จริงของครูเมื่อออกไปปฏิบัติงานโดยเรียนรู้จากประสบการณ์ของการเป็นนักศึกษาฝึกสอน
5. เพื่อพัฒนานักศึกษาฝึกสอนให้เข้าใจถึงภาระหน้าที่ของครูที่จะต้องปฏิบัติ โดยให้เขามีโอกาสคุ้นเคยกับสภาพที่เป็นจริง และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน
6. เพื่อพัฒนานักศึกษาฝึกสอนให้เข้าใจในเรื่องทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพ และการ

สร้างมนุษยสัมพันธ์ ซึ่งจะช่วยให้สามารถทำงานร่วมกับนักเรียน เพื่อนร่วมงาน และประชาชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

เดเวอร์ (Dever, 1970 : 6-9) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการฝึกสอนไว้ดังนี้

1. เพื่อให้นักศึกษาฝึกสอนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างและการจัดระบบการศึกษา

2. เพื่อให้นักศึกษาฝึกสอนได้ปรับปรุงบุคลิกภาพให้เหมาะสมกับการที่จะเป็นครูที่ดีในอนาคต

3. เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกการนำเทคนิควิธีการสอนแบบต่างๆไปทดลอง

4. เพื่อให้นักศึกษามีความสามารถในการเลือกใช้อุปกรณ์การสอนให้เหมาะสมกับบทเรียน

5. เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกการมีมนุษยสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่น

วิกกินส์ (Wiggins, 1957 : 4-5) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการฝึกสอนไว้ 2 ประการ คือ

1. เพื่อช่วยให้นักศึกษาฝึกสอนเกิดทักษะ และเป็นครูที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยครูที่เลี้ยงช่วยเหลือนักเรียนฝึกสอนให้น้อยลง เพื่อที่จะให้นักเรียนฝึกสอนเตรียมพร้อมที่จะรับผิดชอบชั้นเรียนของตน

2. เพื่อเป็นการตระเตรียมครูให้ตระหนักถึงงานสอน และเป็นการสำรวจว่าตนเองต้องการอาชีพครูหรือไม่

จากจุดมุ่งหมายของการฝึกสอนที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า การฝึกสอนมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้นักศึกษาทางด้านศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์ได้นำสิ่งที่เรียนรู้มาในภาคทฤษฎีไปทดลองปฏิบัติในสถานการณ์จริง และยังเป็นการเสริมสร้างบุคลิกภาพในการเป็นครูให้แก่นักศึกษาด้วย

2.3 การนิเทศการฝึกสอน

การนิเทศการฝึกสอนอาจนับได้ว่าเป็นกิจกรรมของการนิเทศทางการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง เพียงแต่มีจุดมุ่งหมายแตกต่างไปจากการนิเทศการศึกษาโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะการนิเทศการฝึกสอนมุ่งเน้นการแนะแนวทางที่ถูกต้องในเรื่องสำคัญ ๆ

เกี่ยวกับการประกอบอาชีพครูให้แก่นักศึกษาฝึกสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความถูกต้องในแง่ของเนื้อหาและวิธีสอน การนิเทศการฝึกสอนที่ดีและมีประสิทธิภาพจะช่วยให้กระบวนการสอนของนักศึกษาฝึกสอนประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

ในพจนานุกรมศัพท์ทางการศึกษา (Dictionary of Education) ได้ให้จำกัดความของคำว่า “การนิเทศการฝึกสอน” ไว้ว่าหมายถึงความพยายามทุกวิถีทางของเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันผลิตครูที่กระทำต่อนักศึกษาฝึกสอน เพื่อความเจริญก้าวหน้าในการสอน และเป็นผู้นำทางการศึกษา และยังหมายรวมถึงการช่วยให้นักศึกษาฝึกสอนหรือคณะครูเกิดความคิดที่จะพัฒนาและปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทางการศึกษา การจัดทำวัสดุอุปกรณ์การสอน การค้นคว้าหาวิธีสอนที่ดี และการวัดประเมินผลการเรียนการสอน

นักการศึกษาทั้งหลายจากสถาบันผลิตครูต่างก็เชื่อกันว่า คุณภาพของนักศึกษาฝึกสอนขึ้นอยู่กับการนิเทศการฝึกสอนของอาจารย์นิเทศก์ ดังที่อิทธิชัย ณ นคร (2519 : 1) ได้กล่าวไว้ว่า “ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการฝึกสอนฝึกงานโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของการนิเทศ หัวใจของการนิเทศคือการสร้างบรรยากาศความเชื่อถือและไว้วางใจให้เกิดขึ้นในตัวนักศึกษาฝึกสอน”

การนิเทศการฝึกสอนจะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นอยู่กับผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศ ซึ่งในที่นี้ได้แก่อาจารย์นิเทศก์ฝ่ายมหาวิทยาลัยและอาจารย์พี่เลี้ยง แต่อาจารย์นิเทศก์ฝ่ายมหาวิทยาลัยนั้นถือได้ว่าเป็นผู้ที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงต่อคุณภาพของการฝึกสอน

โดยเหตุที่อาจารย์นิเทศก์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อนักศึกษาฝึกสอน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันการศึกษาไม่ว่าในระดับมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยก็ตาม จะต้องเห็นความสำคัญของอาจารย์นิเทศก์ ตลอดจนพิจารณาเลือกสรรอาจารย์ที่จะออกไปทำหน้าที่เป็นอาจารย์นิเทศก์ให้แก่นักศึกษาฝึกสอนได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติงานด้านการฝึกสอนของนักศึกษาสามารถบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนทำให้นักศึกษาฝึกสอนมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู รวมไปถึงความรักและชอบที่จะประกอบอาชีพครูต่อไปในอนาคต การพิจารณาคัดเลือกอาจารย์นิเทศก์ให้มีคุณสมบัติเหมาะสมจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญไม่น้อย

ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันผลิตครูทั้งหลายจะได้มากำหนดบทบาทและหน้าที่ของอาจารย์นิเทศก์ให้ชัดเจนลงไป ทั้งนี้เพื่อที่ผู้ที่จะเป็นอาจารย์นิเทศก์จะได้ปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป

2.4 บทบาทและหน้าที่ของอาจารย์นิเทศก์

นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของอาจารย์นิเทศก์ไว้ดังนี้

สตีฟส์ (Steeves, 1959 : 24-25) ได้กล่าวถึงบทบาทของอาจารย์นิเทศก์ไว้ว่าหน้าที่สำคัญอันหนึ่งของอาจารย์นิเทศก์คือการวิจารณ์การสอนของนักศึกษาฝึกสอน ซึ่งกระทำทั้งโดยทางวาจาหรือการเขียนข้อความติชม ในการวิจารณ์ดังกล่าวนี้มีสิ่งไม่ควรระวังก็คือไม่ควรจะกระทำให้เป็นพิธีรีตองเอาจริงเอาจังโดยเด็ดขาด แต่ควรกระทำไปในแนวทางของการมุ่งพัฒนาปรับปรุงอาชีพครูมากกว่า อย่าให้การวิจารณ์เป็นอาวุธเพื่อให้นักศึกษาคหวาดกลัว อาจารย์นิเทศก์จะต้องทำหน้าที่ในฐานะผู้นำ ที่ปรึกษา และเพื่อนไปพร้อม ๆ กันในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของนักศึกษาฝึกสอน

เฮนส์ (Haines, 1960 : 37-52) ได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของอาจารย์นิเทศก์ไว้กว้าง ๆ ดังนี้

1. บทบาทในฐานะทำการนิเทศทางวิชาการ โดยการให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร วิธีสอนและกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งให้คำแนะนำปรึกษาด้านการสอน และชี้ให้นักศึกษาเข้าใจบทบาทหน้าที่การสอนของตน

2. บทบาทในฐานะผู้ร่วมงานและผู้ประสานงาน โดยต้องทำงานประสานกับบุคคลหลายฝ่าย หลายระดับ โดยในโรงเรียนฝึกสอนก็มีบทบาทในการประสานสัมพันธ์กับอาจารย์ใหญ่ อาจารย์พี่เลี้ยง ในสถาบันผลิตครูก็ต้องทำหน้าที่ประสานงานกับหัวหน้าโครงการฝึกสอน ตลอดจนอาจารย์ในสถาบันผลิตครูหรือมหาวิทยาลัย และที่สำคัญก็คือประสานงาน ร่วมงานกับนักศึกษาฝึกสอน และเป็นคนกลางทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทุกฝ่ายทุกระดับที่เกี่ยวข้องกับการฝึกสอน

3. บทบาทในฐานะประชาสัมพันธ์ โดยทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อสื่อสารสร้างความสัมพันธ์และเข้าใจต่อกันระหว่างบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอยู่ในโครงการฝึกสอน โดยเฉพาะการสร้าง ความเข้าใจในเรื่องวัตถุประสงค์และการดำเนินการของโครงการฝึกสอน

ส่วนโจนส์ (Jones, 1970 : 433) ก็ได้สนับสนุนการจำแนกบทบาทของอาจารย์นิเทศก์ของเฮนส์ โดยได้สรุปบทบาทของอาจารย์นิเทศก์ไว้ดังนี้

1. มีลักษณะเป็นผู้นำ (Leadership role) เป็นคนที่มีความจริงจังในการทำงาน ใจกว้าง มีความรอบรู้ เป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์ และทำงานจริงจัง
2. เป็นบุคคลที่สามารถให้ความกระจ่าง โดยช่วยชี้แจงในด้านวัตถุประสงค์ และนโยบายการฝึกสอนแก่โรงเรียนที่ส่งนักศึกษาออกไปฝึกสอน
3. ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานการฝึกสอน (Cooperative role) คือติดต่อประสานงานที่จำเป็นระหว่างโรงเรียนฝึกสอนและมหาวิทยาลัยหรือสถาบันผลิตครู
4. ทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการสอน (Observational role)
5. ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาในระหว่างการฝึกสอน (Counseling role)
6. ทำหน้าที่เป็นนักวิเคราะห์ (Analysis role) พิจารณาวางานด้านไหนบ้างที่เหมาะสมกับการดำเนินการฝึกสอน

7. ทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินผล (Evaluation role)

8. ทำหน้าที่เป็นผู้บำบัด (Clinical role) อาจารย์นิเทศก์เป็นผู้สอนนักศึกษา จึงเป็นครูของครูอีกทีหนึ่ง ต้องถือว่าเป็นผู้ที่เข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดี มีประสบการณ์มากพอที่จะช่วยบำบัดทุกข์ข้อข้องใจต่าง ๆ ของนักศึกษาได้

9. ทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างทุกฝ่าย

บรรจบ วงศ์ยัง (2520 : 13) ได้เสนอแนะคุณสมบัติของอาจารย์นิเทศก์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสามารถทางด้านวิชาการในวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของอาจารย์นิเทศก์ในวิทยาลัยครูในภาคเหนือของประเทศไทย” พอสรุปได้ดังนี้

1. มีความรู้เรื่องการประชาสัมพันธ์ เพื่อที่จะได้ใช้ในการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานฝึกสอน

2. มีความสามารถในการสร้างความรู้ ความเข้าใจในโครงการฝึกสอน อาจารย์นิเทศก์ควรมีความเข้าใจในโครงการฝึกสอนเป็นอย่างดี และสามารถทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจในโครงการฝึกสอนได้ด้วย

3. มีประสบการณ์ในการนิเทศการศึกษาครูประจำการมาก่อน เพื่อประโยชน์ต่อการนิเทศการฝึกสอน เพราะว่าการนิเทศการฝึกสอนนั้นย่อมจะเกี่ยวข้องกันทั้งครู นักศึกษาฝึกสอน และครูประจำการด้วย

4. มีทักษะในการประเมินผล ซึ่งสามารถประเมินผลโครงการฝึกสอน โรงเรียนฝึกสอน และบุคลากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการฝึกสอนได้

จะเห็นได้ว่าโจนส์และบรรจบ วงศ์ยัง ต่างก็ให้ความสำคัญในบทบาทของ อาจารย์นิเทศก์ด้านประชาสัมพันธ์ ด้านวิชาการ และด้านการประสานงาน

ส่วนวันดี ทองใหญ่ ณ อยุธยา (2523 : 170-171) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ ความสามารถทางวิชาการของอาจารย์นิเทศก์ไว้ว่า

1. มีความรู้เรื่องปรัชญาการศึกษา เข้าใจวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

2. มีความรู้ในด้านหลักสูตรและประมวลการสอน

3. มีความรู้ในด้านพัฒนาการเด็กและจิตวิทยา

4. มีความรู้ในด้านระเบียบวิธีสอน

5. มีความรู้ในด้านประเมินผล

6. มีความรู้ในด้านบริหารการศึกษาและนิเทศการศึกษา

7. มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่โรงเรียนฝึกสอนตั้งอยู่

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (2521 : 112) ได้ให้แนวคิดในการจัดการนิเทศ การฝึกสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาจารย์นิเทศก์ในเรื่องบทบาทของอาจารย์นิเทศก์ในด้านเป็น ผู้เฝ้าระวังทางวิชาการแก่นิสิตฝึกสอนว่า “หน้าที่โดยตรงของอาจารย์นิเทศก์ที่มีต่อนิสิตฝึกสอน ก็คือการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ ความเข้าใจในหลักสูตร วิธีการสอน และการจัด กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อที่จะช่วยให้การสอนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น”

สเตรทเมเยอร์ และลินด์เซย์ (Stratemeyer and Lindsey, 1966 : 95-96) ได้กล่าวถึงบทบาททางด้านวิชาการของอาจารย์นิเทศก์ไว้ว่า

1. ให้ความมั่นใจแก่นักศึกษาฝึกสอนว่าพวกเขาทุกคนสามารถจะทำการสอนได้แล้ว อาจารย์นิเทศก์และบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกำลังพยายามที่จะช่วยให้พวกเขาได้รับประสบการณ์ในการฝึกสอนที่มีค่ายิ่งต่ออาชีพในอนาคตของเขา ทุกคนพร้อมที่จะช่วยเขาทุกวิถีทางและเต็มความสามารถ

2. ช่วยนักศึกษาฝึกสอนในการเตรียมบทเรียนต่าง ๆ ที่จะใช้สอนเพื่อให้นักศึกษาฝึกสอนมั่นใจว่าเขาจะได้ใช้วิธีสอนที่ดี และให้ความรู้ที่ถูกต้องเป็นจริงแก่นักเรียน

3. ไปดูการสอนอย่างสม่ำเสมอและบ่อยครั้งที่สุดเท่าที่จะทำได้
 4. ควรแนะนำติชมการสอนของนักศึกษาฝึกสอนเป็นรายตัวหรือรายบุคคลมากกว่าจะใช้วิธีอื่น
 5. ประชุมปรึกษาหารือกับอาจารย์พี่เลี้ยงในเรื่องการสอนของนักศึกษาฝึกสอนให้บ่อยครั้งที่สุด เพื่อแก้ปัญหาและวางแนวทางร่วมกัน
- ส่วนสมาคมการฝึกสอนของสหรัฐอเมริกา (Association for Student Teaching, 1966 : 6-7) ได้กำหนดบทบาทและภาระหน้าที่ที่อาจารย์นิเทศก์ควรปฏิบัติไว้ดังต่อไปนี้
1. อาจารย์นิเทศก์ควรเป็นผู้คอยช่วยเหลือผู้อำนวยการฝึกสอนในการกำหนดหน้าที่และขอบข่ายในความรับผิดชอบของนักศึกษาฝึกสอน
 2. อาจารย์นิเทศก์ควรทำหน้าที่ปฐมนิเทศนักศึกษาฝึกสอนให้มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่จะไปฝึกสอน
 3. อาจารย์นิเทศก์ควรทำหน้าที่ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างวิทยาลัยกับโรงเรียนฝึกสอน
 4. อาจารย์นิเทศก์ควรหาทางให้บุคลากรของโรงเรียนฝึกสอนได้มีความรู้ความเข้าใจในปรัชญา ความมุ่งหมาย โครงสร้าง และเนื้อหาของโครงการฝึกสอน
 5. อาจารย์นิเทศก์ควรศึกษาหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญา ความมุ่งหมาย รูปแบบของการดำเนินงานและเนื้อหาโครงการงานของโรงเรียนฝึกสอน
 6. อาจารย์นิเทศก์ควรช่วยเหลือครูพี่เลี้ยงและสมาชิกผู้ร่วมในคณะอาจารย์นิเทศก์ให้เข้าใจและสามารถปรับปรุงการปฏิบัติงานนิเทศการสอนให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
 7. อาจารย์นิเทศก์ควรร่วมมือกับบุคลากรของวิทยาลัยและโรงเรียนฝึกสอนในการวางแผนเพื่อจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมแก่นักศึกษาฝึกสอน
 8. อาจารย์นิเทศก์ควรทำการสังเกตการสอนและให้คำปรึกษา การวิเคราะห์สถานการณ์การสอน การเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมและการประเมินผล เพื่อหาทางแก้ไขปรับปรุงการฝึกสอนของนักศึกษาฝึกสอนให้ดีขึ้น
 9. อาจารย์นิเทศก์ควรปรึกษาหารือกับครูพี่เลี้ยงและบุคคลอื่น ๆ ในแวดวงอาชีพครู เพื่อร่วมกันหาทางวิเคราะห์สมรรถภาพการสอนของนักศึกษาฝึกสอน และวางแผนงานจัดประสบการณ์การสอนของนักศึกษาฝึกสอนให้สามารถพัฒนาปรับปรุงการสอนของตนให้ดีขึ้น

10. อาจารย์นิเทศก์ควรให้คำปรึกษาหารือแก่นักศึกษาฝึกสอนเกี่ยวกับปัญหาในการปรับตัวให้เข้ากับบทบาทและสภาพของการสอน

11. อาจารย์นิเทศก์ควรจัดสัมมนาหรือทำการสอนวิชาที่สามารถเพิ่มพูนประสบการณ์

นอกจากนี้ สมาคมการฝึกสอนของประเทศสหรัฐอเมริกายังได้รวบรวมคุณสมบัติที่จำเป็นสำหรับอาจารย์นิเทศก์ แล้วตั้งเป็นเกณฑ์สำหรับใช้คัดเลือก ผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นอาจารย์นิเทศก์โดยเฉพาะทางด้านวิชาการ พอสรุปได้ดังนี้

1. อาจารย์นิเทศก์ควรมีประสบการณ์ในการสอนในระดับการศึกษาที่นักศึกษากำลังทำการฝึกสอนอยู่อย่างน้อย 3 ปี

2. อาจารย์นิเทศก์ควรสำเร็จการศึกษาหรือได้เรียนวิชาที่อยู่ระดับสูงกว่าปริญญาตรีที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการฝึกสอน

3. อาจารย์นิเทศก์ควรเป็นผู้ที่เฝ้าหาความรู้อยู่เสมอ และสามารถวิเคราะห์ ตรวจสอบ และตัดสินใจได้ว่าลักษณะการสอนที่พบเห็นนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้หรือไม่

4. อาจารย์นิเทศก์ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในโครงการ บุคลากร และปรัชญาของโรงเรียนฝึกสอนที่จะออกไปปฏิบัติงาน

5. อาจารย์นิเทศก์ควรเป็นผู้ที่สามารถนำเอาวิทยาการก้าวหน้าใหม่ ๆ ไปใช้ให้ดูเป็นตัวอย่างในการเรียนการสอนในระดับการศึกษาที่กำลังทำการนิเทศอยู่ได้

6. อาจารย์นิเทศก์ควรเป็นผู้มีความรู้เรื่องโครงสร้าง และกระบวนการเรียนรู้ของวิชาต่าง ๆ ในระดับการศึกษาที่ทำการนิเทศนักศึกษาฝึกสอน

7. อาจารย์นิเทศก์ควรศึกษาหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญา ความมุ่งหมาย รูปแบบของการดำเนินงาน และเนื้อหาของโครงการของโรงเรียนฝึกสอน

8. อาจารย์นิเทศก์ควรเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในการฝึกสอนเป็นอย่างดี และควรมีความรู้ความเข้าใจในลักษณะและวิธีดำเนินงานของโครงการฝึกสอนแบบอื่น ๆ อย่างกว้างขวางอีกด้วย

9. อาจารย์นิเทศก์ควรเป็นผู้ที่สามารถนำเอาความรู้ ความคิด ลงมาสู่การทดลองปฏิบัติได้

ในด้านของสถาบันผลิตครูในประเทศก็ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของ
อาจารย์นิเทศก์ไว้ดังนี้

หน่วยประสบการณ์วิชาชีพ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2538
: 120) ได้กำหนดบทบาทอาจารย์นิเทศก์ทั่วไปไว้ดังนี้

1. ส่งนิสิตไปยังโรงเรียน สถาบันฝึกประสบการณ์วิชาชีพ และพบกับผู้บริหาร
ของโรงเรียนเพื่อรับทราบนโยบายเกี่ยวกับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ และเพื่อสร้างเสริม
ความสัมพันธ์อันดีตามโอกาสสมควร

2. เยี่ยมนิสิต ใต้ถามทุกข์สุขให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ

3. ประสานงานกับโรงเรียนในกรณีทีนิสิตฝึกประสบการณ์วิชาชีพร่วมกิจกรรม
กับทางโรงเรียน

4. ประสานงานกับทางโรงเรียนในกรณีที่คณะครุศาสตร์จัดประชุมอบรม
ให้แก่โรงเรียนเพื่อพัฒนาการนิเทศ

5. จัดเวลาให้นิสิตมาพบเพื่อปรึกษาปัญหาทั่วไประหว่างการฝึกประสบการณ์
วิชาชีพ

6. นิเทศติดตามผล หากโรงเรียนใดมีปัญหาในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ

7. รับนิสิตกลับจากโรงเรียน สถาบันฝึกประสบการณ์วิชาชีพ

ส่วนประพิมพ์พรรณ โชคสุวัฒน์สกุล และพัชราภรณ์ พสุวัต (2535 : 5-6)
ได้สรุปถึงหน้าที่ความรับผิดชอบของอาจารย์นิเทศก์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
รามคำแหง ไว้ดังนี้

หน้าที่ความรับผิดชอบของอาจารย์นิเทศก์ทั่วไป

1. ส่งตัวนักศึกษาตามกำหนดเวลา (หากมีการเปลี่ยนแปลงโปรดแจ้ง
กรรมการฝ่ายจัดการฝึกสอน)

2. ประสานงานกับโรงเรียนฝึกสอนและในเรื่องต่อไปนี้

2.1 ประสานงานกับผู้อำนวยการ ฝ่ายวิชาการ หัวหน้าหมวดวิชา และ
อาจารย์พี่เลี้ยงเกี่ยวกับงานการฝึกสอน และการนิเทศ เช่น ส่งเอกสารต่าง ๆ รับฟังปัญหา และ
ข้อเสนอแนะจากโรงเรียน ติดตามผลการสอนตลอดจนความประพฤติของนักศึกษา

2.2 ประสานงานกับฝ่ายวิชาการ เพื่อให้ให้นักศึกษาได้ชั่วโมงสอนตามสายวิชาเอกอย่างน้อย 8 คาบต่อสัปดาห์ สำหรับวิชาเอกภาษาไทยกฤณาตรวจตารางสอนให้นักศึกษาได้สอนครบทั้งสามวิชา (วรรณคดี หลักภาษา และการใช้ภาษา)

2.3 รวบรวมคะแนน วป.1 และ วป.2 จากฝ่ายวิชาการ

3. ประสานงานกับอาจารย์นิเทศก์ประจำวิชาและในเรื่องต่อไปนี้

3.1 รับฟังปัญหานักศึกษาฝึกสอนจากอาจารย์นิเทศก์ประจำวิชา

3.2 ร่วมมือกับอาจารย์นิเทศก์ประจำวิชา เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสอนตลอดจนการปฏิบัติตนของนักศึกษา

4. ประสานงานเกี่ยวกับนักศึกษาฝึกสอน ในเรื่องต่อไปนี้

4.1 ดูแลความประพฤติและการแต่งกาย

4.2 ดูแลให้นักศึกษาทำโครงการสอนให้เสร็จภายในสัปดาห์แรกของการฝึกสอน และทำบันทึกการสอนให้เสร็จล่วงหน้าหนึ่งสัปดาห์ก่อนการสอนทุกครั้ง

4.3 ตรวจบันทึกกิจกรรม

4.4 นิเทศการสอนในชั้นเรียนไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง ต่อ นักศึกษา 1 คน

4.5 จัดประชุมนักศึกษาฝึกสอนในโรงเรียนที่รับผิดชอบอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

4.6 ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมในโรงเรียน

4.7 ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการสอนและการปรับตัวกับบุคลากรในโรงเรียน

4.8 ตรวจรายงานการปฏิบัติงานของนักศึกษาฝึกสอน

4.9 ให้คะแนน วป.1 และ วป.2

5. ทำคะแนนผลการฝึกสอน (วป.3 วป.4) เพื่อส่งกรรมการจัดการฝึกสอนตามกำหนดเวลาแต่ละภาค

หน้าที่ความรับผิดชอบของอาจารย์นิเทศก์ประจำวิชา

1. ตรวจโครงการสอนและบันทึกการสอนอย่างละเอียด

2. ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการสอนในด้านเนื้อหาวิชา เทคนิคการสอน และการใช้สื่อการสอน

3. ประสานงานกับอาจารย์นิเทศก์ทั่วไปในการนิเทศการสอนเพื่อปรับปรุงการสอนของนักศึกษา

4. ประสานงานกับอาจารย์พี่เลี้ยงเพื่อปรับปรุงการสอนตลอดจนการปฏิบัติตนของนักศึกษา

จากบทบาทและหน้าที่ของอาจารย์นิเทศก์ที่กล่าวมา อาจสรุปได้ว่าผู้ที่จะมาทำหน้าที่อาจารย์นิเทศก์นั้น จำเป็นจะต้องมีความสามารถทางวิชาการหลายประการ ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวพอจะสรุปได้ดังนี้

1. ด้านปรัชญาการศึกษาและการจัดการศึกษา
 - 1.1 มีความรู้ความเข้าใจปรัชญาการศึกษา
 - 1.2 มีความรู้ความเข้าใจจุดมุ่งหมายของการฝึกสอน ทั้งนี้เพื่อให้การนิเทศการศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์
2. ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน
 - 2.1 มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตร วิธีการสอน เทคนิคการสอน และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการเรียนการสอน
 - 2.2 มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตร โครงสร้าง กระบวนการเรียนรู้ และเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ ในระดับชั้นที่ทำการนิเทศนักศึกษาฝึกสอน
 - 2.3 มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทฤษฎีการเรียนรู้ต่าง ๆ
 - 2.4 มีความสามารถในการสาธิตการสอน
 - 2.5 มีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการประเมินผล
 - 2.6 มีความสนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิธีการสอนใหม่ ๆ อยู่เสมอ
3. ด้านการฝึกสอนและการนิเทศการฝึกสอน
 - 3.1 มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการบริหารการศึกษาและนิเทศการศึกษา เป็นอย่างดี
 - 3.2 มีความรู้ความเข้าใจในหลักจิตวิทยาและพัฒนาการเด็ก เพื่อนำมาใช้ในงานนิเทศ
 - 3.3 ใฝ่ใจในการศึกษาค้นคว้าและนำเอานวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการนิเทศ
 - 3.4 มีความรู้ความเข้าใจในการใช้สื่อทัศนูปกรณ์ การทำและการใช้อุปกรณ์ การสอนต่าง ๆ

4. ด้านประสบการณ์ในการนิเทศการฝึกสอน

4.1 มีความรู้และประสบการณ์ในการสอนระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษา และถ้าเป็นไปได้ควรได้สอนวิชาการระดับนักศึกษามาแล้ว

4.2 มีความรู้ด้านวิชาการ โดยสำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรีที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศการฝึกสอน

4.3 เคยผ่านการฝึกสอนมาแล้ว

5. ด้านโรงเรียนฝึกสอน

5.1 มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานจัดสอนของโรงเรียนฝึกสอนที่อาจารย์นิเทศก์ออกไปทำการนิเทศ

5.2 มีความรู้ความเข้าใจในสภาพท้องถิ่นของโรงเรียนฝึกสอน

6. ด้านอื่น ๆ

6.1 มีความรู้ในเรื่องการวิจัย ทั้งนี้เพื่อค้นคว้าวิจัยงานด้านการฝึกสอนและการนิเทศการฝึกสอน เพื่อช่วยในการปรับปรุงงานด้านนี้ให้ดีขึ้น

6.2 มีความสามารถในด้านประชาสัมพันธ์ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

6.3 สามารถนำเอาทฤษฎีมาสู่การทดลองปฏิบัติได้

6.4 มีความสามารถจัดการประชุมนิเทศ การอบรม และการสัมมนา

6.5 มีความรอบรู้เกี่ยวกับแหล่งวิทยาการต่าง ๆ คุณสมบัติที่กล่าวมานี้จะช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติงานของอาจารย์นิเทศก์เป็นไปได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะคุณสมบัติเหล่านี้จะช่วยทำให้อาจารย์นิเทศก์เกิดความมั่นใจในตนเอง และสามารถที่จะนิเทศการสอนได้อย่างถูกต้อง

2.5 ปัญหาการฝึกสอน

นักศึกษาจากคณะศึกษาศาสตร์ และครุศาสตร์ที่ออกไปฝึกสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ นั้นมักประสบปัญหามากมาย อาทิเช่น ปัญหาการขัดแย้งระหว่างนักศึกษาฝึกสอนกับอาจารย์นิเทศก์ ปัญหาอาจารย์นิเทศก์ขาดความรับผิดชอบ ปัญหาอาจารย์นิเทศก์มีไม่เพียงพอ ปัญหาการปรับตัวของนักศึกษาฝึกสอน และปัญหาการขาดความรับผิดชอบของนักศึกษา เป็นต้น ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นเป็นประจำในการฝึกสอน

ที่ผ่านมา ดังนั้นจึงควรที่จะต้องศึกษาถึงปัญหาการฝึกสอนให้ละเอียดลึกซึ้ง เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงของการฝึกสอนอันจะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขโครงการฝึกสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น วิธีการศึกษาดังกล่าวอาจทำได้โดยการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการฝึกสอนของนักศึกษา และจากการศึกษางานวิจัยดังกล่าวทั้งในประเทศและต่างประเทศพบว่าปัญหาการฝึกสอนนั้นอาจแบ่งออกเป็นด้านต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ปัญหาด้านตัวนักศึกษาฝึกสอน เช่นนักศึกษาฝึกสอนขาดทักษะที่สำคัญในการเตรียมการสอน การวางแผนการสอน การเขียนวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม การตั้งคำถาม ความแม่นยำในเนื้อหาวิชา ทำบันทึกการสอนไม่ทันกำหนดเวลา ตรวจการบ้านไม่ทัน และขาดความเชื่อมั่นในการสอนขณะที่มีอาจารย์นิเทศก์เข้าสังเกตหรือนิเทศการสอน (พิศวง ธรรมพันธ 2519 : 95 - 103; จินตนา สุนทรวิภาต 2522: 119 - 131; นพพร พานิชสุข 2525 : 44 - 46)

2. ปัญหาด้านตัวนักเรียน เช่นไม่สามารถปกครองชั้นเรียนให้มีระเบียบวินัยได้ ในขณะที่ทำการสอน นักเรียนบางคนขาดความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นเมื่อถูกซักถาม นักเรียนขาดความรับผิดชอบในงานที่มอบหมายให้ทำเป็นการบ้าน ความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียนในชั้นเรียน และวิธีการเสริมสร้างบรรยากาศที่จะกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจ ในบทเรียน (นพพร พานิชสุข 2525 : 44 - 46 ; Scheller, 1959 : 3196 - 3197)

3. ปัญหาด้านอาจารย์นิเทศก์นั้นน่ายา ภัทรแสงไทย (2518 : 105 - 115) พบว่าอาจารย์นิเทศก์มีประสบการณ์ในการนิเทศน้อย แต่มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบมาก ทำให้ไม่มีเวลาให้คำแนะนำแก่นักศึกษาอย่างเพียงพอ ส่วน นพพร พานิชสุข (2525 : 44 - 46) ก็ได้พบปัญหาในทำนองเดียวกันคือ อาจารย์นิเทศก์ทำการนิเทศไม่สม่ำเสมอ อาจารย์นิเทศก์ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของนักศึกษา ขาดการช่วยเหลือแก้ไขเฉพาะหน้าที่นักศึกษาประสบในขณะที่สอน นอกจากนี้บางครั้งยังเกิดความขัดแย้งระหว่างอาจารย์นิเทศก์อีกด้วย

4. ปัญหาด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ปัญหาการผลิตและเลือกใช้อุปกรณ์การสอนให้เหมาะสมกับบทเรียน ตลอดจนสามารถเตรียมอุปกรณ์การสอนให้สามารถสอนได้ทันเวลากับบทเรียนนั้น (ประนอม เดชชัย 2518 : 73 - 79 ; นพพร พานิชสุข 2525 : 44 - 46)

5. ปัญหาด้านอาจารย์ที่เลี้ยง จากผลการวิจัยของรีส (Reese, 1976 : 5213A - 5214A) พบว่านักศึกษาฝึกสอนมีความรู้สึกที่อาจารย์ที่เลี้ยงไม่สนใจแนะนำให้นักศึกษาฝึกสอนได้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่นักศึกษาฝึกสอนจะต้องเกี่ยวข้องในระหว่างฝึกสอน ไม่สนใจมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่ นักศึกษาฝึกสอน ไม่จัดการปฐมนิเทศให้นักศึกษาได้รู้จักโรงเรียนและชุมชน ไม่แนะนำการจัดห้องเรียน นอกจากนี้ นักศึกษาฝึกสอนยังเห็นว่าอาจารย์ที่เลี้ยงควรมีการชมเชยและให้กำลังใจนักศึกษา ชี้แจงให้นักศึกษาฝึกสอนได้เข้าใจถึงข้อบกพร่องในการสอนของตน พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะ

ส่วนคัลเวิร์ท (Calvert, 1970 : 5243A - 5244A) พบว่าสมควรที่จะได้มีการปฐมนิเทศอาจารย์ที่เลี้ยงในเรื่องการฝึกสอน เพื่อที่อาจารย์ที่เลี้ยงจะได้เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน การคัดเลือกอาจารย์ที่เลี้ยงควรคัดเลือกจากบุคคลที่มีทักษะและประสบการณ์ในด้านการสอนและการนิเทศมาแล้ว

6. ปัญหาด้านอื่น ๆ ผลการวิจัยของเวย์ (Way, 1950 : 132 - 135) ปรากฏว่าปัญหาและอุปสรรคของนิสิตฝึกสอน ได้แก่ ข้อบกพร่องเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่ออาชีพ บุคลิกภาพส่วนตัว การวางแผนการสอน การควบคุมดูแลกิจกรรม การปรับตัว มนุษยสัมพันธ์ การวัดผล และปัญหาเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ ซึ่งผลการวิจัยของเวย์นี้ใกล้เคียงกับผลการวิจัยของดิลเลย์ (Dillely, 1952 : 51 - 55) ที่พบว่าปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับนิสิตฝึกสอนมากที่สุดได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการสอน และการปรับตัว

2.6 ปัญหาการนิเทศการฝึกสอน

จากการศึกษารายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับปัญหาการฝึกสอนของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และครุศาสตร์ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่ามีปัญหาค่อนข้างจะสอดคล้องกันหลายประการโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับการนิเทศการฝึกสอนของอาจารย์นิเทศก์ ซึ่งทุก ๆ สถาบันต่างก็ประสบปัญหาในเรื่องดังกล่าวเช่นกัน ในที่นี้จะขอสรุปปัญหาเกี่ยวกับการนิเทศการฝึกสอนจากผลงานวิจัยที่ได้ศึกษามาดังต่อไปนี้

1. อาจารย์นิเทศก์มีจำนวนน้อยเกินไป หลายสถาบันยังประสบปัญหาการขาดแคลนอาจารย์นิเทศก์ ทั้งนี้เพราะบางสถาบันกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับคุณสมบัติของอาจารย์นิเทศก์ไว้สูงมาก และค่อนข้างจะเคร่งครัดในเรื่องนี้ ซึ่งเป็นสาเหตุให้สัดส่วนของอาจารย์นิเทศก์ไม่สมดุลกับจำนวนนักศึกษาที่ออกฝึกสอน เมื่อเป็นเช่นนั้น

จึงทำให้อาจารย์นิเทศก์แต่ละคนต้องดูแลและรับผิดชอบนักศึกษาจำนวนมาก บางครั้งทำให้ดูแลไม่ทั่วถึง ยังผลให้นักศึกษาฝึกสอนไม่สามารถแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาการฝึกสอนให้มีประสิทธิภาพได้ และในกรณีที่นักศึกษาฝึกสอนประสบปัญหาในการฝึกสอน ก็ไม่อาจขอคำแนะนำจากอาจารย์นิเทศก์ได้ทันท่วงที การไม่สามารถพบอาจารย์นิเทศก์ได้อย่างสะดวกทำให้นักศึกษาเกิดความอึดอัด ท้อแท้ใจ อันจะส่งผลทำให้นักศึกษาเบื่อหน่ายต่อการฝึกสอน

2. อาจารย์นิเทศก์ส่วนหนึ่งขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนิเทศที่ถูกต้อง ซึ่งอาจเป็นสาเหตุสืบเนื่องมาจากในข้อแรกคือเมื่อจำนวนอาจารย์นิเทศก์มีไม่เพียงพอ บางสถาบันจึงต้องจัดอาจารย์นิเทศก์เพิ่ม โดยบางครั้งอาจนำเอาอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการสอนน้อย ไม่มีความสามารถในการนิเทศมาทำการนิเทศนักศึกษาฝึกสอนเพื่อเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งบางครั้งอาจทำให้การนิเทศดำเนินไปอย่าง ไม่มีประสิทธิภาพ

3. อาจารย์นิเทศก์ขาดความรับผิดชอบ ปัญหานี้พบบ่อย ๆ ในเกือบทุกสถาบัน ปัญหาที่มักพบได้แก่ การขาดการนิเทศบ่อยครั้งเกินไป การขาดความสนใจเอาใจใส่ต่อนักศึกษาฝึกสอน การไม่อุทิศเวลาให้กับการนิเทศ

4. อาจารย์นิเทศก์มีชั่วโมงสอนในชั้นเรียนมากเกินไป สำหรับปัญหาในเรื่องนี้สืบเนื่องมาจากการที่บางสถาบันจัดชั่วโมงสอนให้แก่อาจารย์นิเทศก์มากเกินไป และในเวลาเดียวกันก็จัดให้ไปนิเทศนักศึกษาฝึกสอนจากโรงเรียนภายนอกด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมทำให้อาจารย์นิเทศก์มีเวลาออกนิเทศการฝึกสอนน้อยลง

5. อาจารย์นิเทศก์บางคนตำหนิการฝึกสอนของนักศึกษามากเกินไป ปัญหา นี้เกิดจากอาจารย์นิเทศก์ไม่มีจิตวิทยา ตลอดจนขาดเทคนิคและกลยุทธ์ที่ดีในการนิเทศ ทำให้อาจารย์นิเทศก์ตำหนิการสอนของนักศึกษามากเกินไป ไม่มี การให้กำลังใจ และยกย่องชมเชยนักศึกษาฝึกสอนเลย

3. คุณลักษณะของผู้นิเทศทางการศึกษา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของผู้นิเทศทางการศึกษา บทบาทหน้าที่ของอาจารย์นิเทศก์ และงานวิจัยของวีระชาติ นักสอน (2524) เรื่อง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของศึกษานิเทศก์จังหวัดในความคิดเห็นของครูใหญ่และครูผู้สอนในเขตการศึกษา 8 ที่ทำการศึกษาคณลักษณะที่พึงประสงค์ของ ศึกษานิเทศก์ 4 ด้านคือ

ด้านการปฏิบัติงาน ด้านบุคลิกภาพ ด้านมนุษยสัมพันธ์ และด้านความประพฤติ ศีลธรรมและจริยธรรม และการวิจัยของนิทรา บุญโยม (2532) เรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนตามการรับรู้ของผู้บริหาร และครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ที่ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน 3 ด้าน คือคุณลักษณะด้านส่วนตน คุณลักษณะด้านวิชาชีพ และคุณลักษณะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดกรอบความคิดในการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์ได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. คุณลักษณะด้านวิชาชีพ
2. คุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์
3. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพและความประพฤติ

ในที่นี้จะขอกล่าวถึงคุณลักษณะในแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะด้านวิชาชีพ

คำว่า “วิชาชีพ” มาจากภาษาอังกฤษว่า “Professional” ซึ่งกู๊ด (Good, 1973 : 440) ได้ให้ความหมายของคำว่า “วิชาชีพ” ว่าหมายถึงความรู้และทักษะที่ได้จากการเรียนรู้ และนำไปใช้ในการทำงานให้ได้มาตรฐานของงานตามที่ได้ฝึกฝนมา ลักษณะที่พึงประสงค์ด้านวิชาชีพ จึงหมายถึงลักษณะที่ควรจะมีเกี่ยวกับความรู้ ความสามารถ ทักษะ ประสิทธิภาพและเจตคติอันเกี่ยวข้องกับงานที่จะทำ ซึ่งตรงกับความต้องการของลักษณะงานในตำแหน่งนั้น

อาคม จันสุนทร (2526 : 11) ได้กล่าวถึง ความรู้ ความสามารถที่ผู้นิเทศควรจะมีไว้ดังนี้

1. ในเรื่องหลักสูตรและการสอนในหมวดวิชาที่รับผิดชอบคือต้องเข้าใจรายละเอียดของหลักสูตร รู้กระบวนการพัฒนาหลักสูตร และรอบรู้วิธีสอนวิชาเฉพาะในหมวดวิชานั้น ๆ รวมทั้งมีความชำนาญในการสอนด้วย

2. ในเชิงบริหารงานคือ ความรู้ในวิชาการ และความสามารถในการปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผน การจัดองค์การหรือจัดสายงานในการทำงาน การบริหารหรือจัดบุคคลในการทำงาน การอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงานให้เป็นไปอย่างราบรื่นและได้ผล และการควบคุมดูแลติดตามประเมินผลงาน

3. ในเทคนิคของการนิเทศคือ รู้วิธีการและมีความชำนาญในงานด้านธุรการ การจัดทำเผยแพร่เอกสาร การจัดประชุมอบรม การพูด การเขียนที่สื่อความหมายได้ดี การกระตุ้นจูงใจคนให้เกิดความกระตือรือร้นในการทำงาน

กรมสามัญศึกษา (2521 : 45) ได้ระบุถึงคุณลักษณะของผู้นิเทศการศึกษา ทางด้านความรู้ไว้ดังนี้

1. ความรู้ในเรื่องปรัชญาของการศึกษาคือ เข้าใจวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาอย่างน้อยที่สุดก็เท่าที่กำลังปฏิบัติอยู่ในท้องถิ่นของตน

2. ความรู้ในด้านหลักสูตรและประมวลการสอน

3. ความรู้ในด้านพัฒนาการเด็กและจิตวิทยาผู้ใหญ่

4. ความรู้ในด้านระเบียบวิธีสอน

5. ความรู้ในด้านการนิเทศและการบริหารการศึกษา

6. ความรู้ในด้านการประเมินผล

ซารี มณีศรี (2521 : 45 - 50) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติทางด้านความรู้ของผู้นิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. มีความรู้พื้นฐานอย่างกว้างขวาง

2. ได้รับการศึกษาทางด้านวิชาการขั้นตํ่าระดับปริญญาตรี

3. มีทักษะในการสอน

4. เข้าใจบทบาทกระบวนการการศึกษา

5. มีความรู้เกี่ยวกับวัสดุการสอนและวิธีสอน

6. มีความสามารถในการวัดผล

7. ตระหนักถึงความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ

8. มีประสิทธิภาพในการทดลองและการวิจัย

9. มีความกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงตัวอยู่เสมอ

2. คุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์

มนุษยสัมพันธ์เป็นความเกี่ยวพันระหว่างบุคคลคนหนึ่งกับคนอื่น ๆ ระหว่างสมาชิกของกลุ่ม ระหว่างคนในองค์การหนึ่งกับอีกองค์การหนึ่ง ตลอดจนระหว่างหลาย ๆ คน กลุ่มหลาย ๆ กลุ่ม องค์การหลาย ๆ องค์การ ในวัฒนธรรมหนึ่งกับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง

ในทัศนะของ วิจิตร อวระกุล (2527 : 60 -61) ได้จำแนกคุณลักษณะของ มนุษย์สัมพันธ์ที่ดีออกเป็น 16 ประการ ดังต่อไปนี้

1. มีท่าทางที่ดี มีลักษณะการเข้าคน กิริยามารยาทเรียบร้อย การพูดคุย สนุกสนาน ตลกขบขัน เบิกบาน ผู้คบหาด้วยเกิดความสบายใจ มีลักษณะโอภาปราศรัย
2. บุคลิก ได้แก่ รูปร่าง หน้าตา การแต่งตัว การเคลื่อนไหวกิริยาท่าทาง และการพูดจา
3. มีความเป็นเพื่อนสนิทสนมกลมเกลียวเป็นเพื่อนได้ง่ายเป็นกันเอง
4. มีความอ่อนน้อม รวมทั้งกิริยามารยาทสุภาพ พูดจาอ่อนน้อมถ่อมตน
5. มีน้ำใจ เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกาย ความคิด หรือกำลังเงินใน ลักษณะการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
6. การให้ความร่วมมือดี เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ
7. มีความกรุณา เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจโอบอ้อมอารีแก่ผู้ที่ได้รับความทุกข์ยาก กรุณาปราณีแก่บุคคลโดยทั่วไป
8. ทำตนเป็นคนมีประโยชน์ ช่วยเหลือในกิจการงานแก่คนทั่วไป โดยมีได้หวัง ประโยชน์ อำนวยประโยชน์แก่สังคม ไม่ว่าจะป็นด้วยกำลังความคิด กำลังกายหรือกำลังทรัพย์
9. มีการสร้างสรรค์มิใช่การทำลายหรือหวังเห็นยวความเจริญของผู้อื่น
10. มีอารมณ์ดี ควบคุมการใช้อารมณ์ได้อย่างเหมาะสม
11. มีความกระตือรือร้น ได้แก่ ความมีชีวิตจิตใจ ไม่เชื่องซึม
12. มีความรับผิดชอบต่อการทำงาน คำพูด สัญญา รักษาเวลา ซื่อตรง และสุจริต
13. มีความอดทนต่อความยากลำบาก ต่อกิริยาท่าทาง การกระทำ และคำพูดที่ไม่สบอารมณ์
14. มีความขยันขันแข็งต่อการทำงาน ภาระหน้าที่ในความรับผิดชอบ ไม่เป็นคนเกียจคร้าน ทำให้ภาพพจน์และความนิยมเสื่อมเสียไป
15. มีความพยายามในอันที่จะฝึกฝนให้มีคุณสมบัติทางมนุษย์สัมพันธ์ อย่างไม่ทอดถอย พยายามปรับปรุงแก้ไขตนเองอยู่เสมอ พยายามเอาชนะใจคน และอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นหนทางนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดี

16. มีปฏิภาณ มีไหวพริบแพรวพราวในการสร้างบรรยากาศความสัมพันธ์กับผู้อื่น
 ชารี มณีศรี (2523 : 96 - 97) ได้เสนอหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีที่
 ศึกษานิเทศก์พึงยึดถือไว้ดังนี้

1. ยอมรับนับถือคนอื่น ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม
2. รู้ตน ประมาณตน
3. เข้าใจคนอื่น เห็นอกเห็นใจผู้อื่น
4. ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น
5. มีความอดทน มีความมั่นคงในอารมณ์
6. มีความจำดี เช่น สามารถจำชื่อคนอื่นได้ดี
7. มองโลกในแง่ดี มีอารมณ์ขัน
8. มั่นใจ มีความจริงใจต่อคนอื่นในการช่วยเหลือเมื่อมีโอกาส
9. เป็นคนเที่ยงตรง เปิดเผย ตรงไปตรงมา
10. มีความแนบเนียนในการติดต่อและถ่อมตน

วิจิตร วรุตบางกูร (2520 : 68 - 70) กล่าวถึงวิธีสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ใช้ใน
 งานนิเทศไว้ดังนี้

1. การให้ความร่วมมือ (Cooperation) จะต้องรู้ถึงความสำคัญของการให้
 ความร่วมมือ และจะต้องขะมักเขม้นเพื่อให้เกิดความร่วมมือที่ดีขึ้นทุก ๆ ทาง
2. อริยาบถที่น่าคบ (Good manner) จะต้องเป็นผู้ที่มีมารยาทดี สุภาพเป็นมิตร
 ไม่โกรธง่าย มีอารมณ์ขัน และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. วิธีการแห่งประชาธิปไตย (The democratic approach) ต้องส่งเสริมวิธีการ
 แห่งประชาธิปไตย เช่น ทำงานกันเป็นหมู่คณะ การรับผิดชอบร่วมกัน การแบ่งอำนาจ
 หน้าที่แก่กันและกัน
4. จรรยาครู (Professional ethics) อาชีพครูเป็นอาชีพที่ต้องยึดถือจรรยาบรรณ
 วิชาชีพของครู ผู้นิเทศจะต้องทำหน้าที่ปรับปรุงและส่งเสริมจรรยาแห่งวิชาชีพให้ก้าวหน้า
 อยู่เสมอ
5. การรู้จักยกย่องนับถือ (Recognition) เป็นความรู้สึกที่จะทำให้เกิดความมั่นใจ
 จึงจำเป็นที่ผู้นิเทศจะต้องปลุกฝังให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้ร่วมงาน

6. การให้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Showed decision making) เปิดโอกาสให้ครูได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

7. การใช้เหตุผลและปัญญา (The use of reason and intelligence) เป็นผู้ใช้ทฤษฎีแห่งเหตุผล และใจกว้างที่จะแสวงหาความจริง

8. ความสำคัญของชุมชน (Community) เป็นผู้สร้างสัมพันธ์ภาพอันดีกับชุมชน

9. การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นผู้ส่งเสริมให้ครูมีโอกาสร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

10. ความเป็นอิสระ (Freedom) เป็นผู้ที่ให้อิสระแก่ครูในการออกเสียงตัดสินใจ และการแสดงความคิดเห็น

11. ความก้าวหน้า (Progress) เป็นผู้ที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและติดตามความคิดใหม่ ๆ และมีความคิดในการปรับปรุงให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

ไวลส์ (Wiles, 1967 : 128 - 129) ได้ให้หลักมนุษยสัมพันธ์ในการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. ความเป็นมิตร
2. เป็นคนร่าเริงและยิ้มอยู่เสมอ
3. จำชื่อและเรียกชื่อบุคคลถูกต้อง
4. สนใจในงานอดิเรกและความเป็นอยู่ของเพื่อนครู
5. เป็นคนคบหาง่ายและให้การต้อนรับ
6. หลีกเลี่ยงการใช้อภิสิทธิ์
7. สุภาพนุ่มนวล
8. อย่าให้ครูต้องรอคอย ถ้าจำเป็นต้องเลื่อนกำหนดให้บุคคลอื่นทำแทน
9. ถ้าใครจะรับผิดชอบได้ก็พยายามเชื่อเชิญ
10. ถ้าได้รับการขอร้องต้องรีบทำทันที
11. รับปากใครไว้ต้องบันทึกจดจำแล้วรีบทำทันที
12. พยายามรับฟังข้อคิดเห็นจากคนอื่นประกอบการตัดสินใจ
13. เมื่อโรงเรียนได้รับคำยกย่องก็มอบเกียรตินั้นให้แก่ครู
14. ให้ครูทราบเมื่อเขาทำดี
15. สอดส่องดูแล้วว่าครูมีความรู้ลึกอย่างไรกับงานของตน

16. เต็มใจที่จะฟังผู้อื่น
17. หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจและการรู้หมดทุกครั้ง
18. รู้จักตั้งคำถามเพื่อให้ครูได้อภิปรายปัญหาเพื่อบรรเทาความอึดอัดและช่วยให้เกิดปัญญา

19. ให้คำยกย่องชมเชย เมื่อมีผู้ใดผู้หนึ่งรายงานโดยไม่ปิดบัง
20. ให้จิตแพทย์ช่วยเมื่อจำเป็น
21. ให้คณะครูเข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ของครู
22. หลีกเลี่ยงการให้คำแนะนำ ต้องให้ครูกิจตนเองและตัดสินใจเอง
23. เมื่อมีความขัดแย้งในหมู่คณะต้องหาทางแก้ไข
24. ยำนำหลักฐานหรือปรัชญามาพูดกันจนกว่าหมู่คณะจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
25. ถ้ามีปัญหาตกลงกันไม่ได้ ให้คณะเป็นผู้ตัดสิน
26. ถ้ามีปัญหาไม่ลงรอยกัน ต้องหาทางแก้ไข ประนีประนอมให้เข้าใจกัน

ในการสร้างมนุษยสัมพันธ์นั้น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ เพราะย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งจะเป็ต้นเหตุของความเข้าใจอันดีต่อกัน การร่วมมือ ร่วมแรงและร่วมใจในการปฏิบัติงาน อันจะเป็นผลกระทบไปถึงประสิทธิภาพ ในการนิเทศ ดังนั้น คุณลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์จึงมีความสำคัญต่อผู้นิเทศเป็นอย่างมาก

3. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพและความประพฤติ

3.1 บุคลิกภาพ

คำว่า “บุคลิกภาพ” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Personality” ซึ่งหมายถึง หน้ากากที่ตัวละครสวมเวลาเล่นละครหรือแสดงบนเวทีในสมัยกรีกโบราณเพื่อแสดงไปตามบทบาทที่กำหนด โดยทั่วไปเมื่อใช้คำว่าบุคลิกภาพกับผู้ใดผู้หนึ่งจะพิจารณาขณะที่มองเห็นบุคคลนั้นเพียงผิวเผิน และใช้ความรู้สึกเป็นเครื่องวินิจฉัยจากการที่เห็นลักษณะหน้าตา ท่าทาง ท่วงที กิริยา วาจา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งแห่งบุคลิกภาพของบุคคล ส่วนประกอบของบุคลิกภาพดังกล่าวข้างต้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา บุคลิกภาพอีกส่วนหนึ่งเมื่อเกิดขึ้นในตัวบุคคลแล้วจะคงอยู่เสมอไปเป็นลักษณะประจำตัวของบุคคลตลอดเวลา และจะเห็นว่าอยู่เช่นนั้นตลอดไป (ธำรง บัวศรี 2526 : 47)

บุคลิกภาพมีความหมายกว้างและเป็นที่ยอมรับกันได้มากมายหลายทาง

นักวิชาการ นักจิตวิทยาหลายท่าน ได้ให้คำนิยามไว้หลายอย่างต่าง ๆ กัน ดังนี้

ฟลออร์ (Flores, 1960 : 8) กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ ลักษณะต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งได้แก่ ทางกาย กำลังใจ สังคม และอารมณ์

รัชช์ (Ruch, 1965 : 5) ให้ความหมายว่าบุคลิกภาพ คือทุกสิ่งทุกอย่างที่มีในตัวบุคคล ได้แก่ ลักษณะภายนอกที่เห็น พฤติกรรมที่แสดงออก ความรู้สึกนึกคิดที่มีอยู่ในตน และลักษณะที่เป็นแบบเฉพาะของแต่ละคน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงที่มาของบุคลิกภาพแล้ว อาจกล่าวได้ว่าบุคลิกภาพของคนไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับบุคคลนั้นทั้งหมด ยกเว้นเพียงรูปร่างหน้าตา สัดส่วน สีผิวของร่างกาย นอกนั้นจะเกิดจากการฝึกฝน อบรม เรียนรู้ และจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังทั้งสิ้น

กู๊ด (Good, 1973 : 392) ได้ให้ความหมายไว้ว่าบุคลิกภาพเป็นลักษณะปฏิกิริยาทางจิตวิทยาและสังคมโดยส่วนรวมของบุคคลเกี่ยวกับการสังเคราะห์ในทางอารมณ์ ใจ พฤติกรรม และปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมในวงกว้าง

โดยสรุป บุคลิกภาพหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ประกอบขึ้นเป็นบุคคล ซึ่งได้แก่ ลักษณะทางกาย อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดและการแสดงออก อันจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลด้วยเหตุอิทธิพลจากพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาอบรมเป็นสำคัญ

งานการนิเทศ การศึกษาเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นความสำเร็จในการนิเทศ จะเกิดขึ้นก็โดยการเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลากรทางการศึกษาในการปรับปรุงการเรียนการสอนในห้องเรียน ผลสำเร็จนี้จะมีได้ก็ด้วยผู้นิเทศต้องใช้ความสามารถของตนเองทุกด้านโดยเฉพาะต้องมีคุณสมบัติด้านบุคลิกภาพเป็นอย่างดี

อาภา ภมรบุตร (2516 : 1-5) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับบุคลิกภาพที่ดีว่าควรประกอบด้วย

1. รูปลักษณะของร่างกาย เป็นผู้ที่มีร่างกายสมบูรณ์ สง่าผ่าเผย ไม่เป็นโรคที่น่ารังเกียจหรือมีรูปร่างพิกลพิการ
2. การแต่งกาย การแต่งกายที่ดีเหมาะสมและเรียบร้อย เป็นการส่งเสริมในบุคลิกภาพจะทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีแก่การปกครอง
3. กิริยา ท่าทาง และวาจา มีความสำคัญมากในการแสดงออกต่อสังคมหรือที่ชุมชน ซึ่งจะต้องใช้ให้เหมาะสมกับโอกาสและเวลา

ก่อน สวัสดิ์พาณิชย์ (2519 : 105 - 112) ได้กล่าวว่า บุคลิกภาพเป็นคุณสมบัติประจำตัวของบุคคล และยังมีลักษณะเสริมบุคลิกภาพอีก 2 ลักษณะ คือ

1. อุปนิสัยของคนซึ่งเป็นพื้นฐานของพฤติกรรม ได้แก่
 - ความกล้ากับความรอบคอบ
 - ความเยือกเย็นกับความเจ้าอารมณ์
 - การคิดการณ์ไกลกับการคิดเฉพาะหน้า
 - การฝึกฝนในศิลปะกับการเป็นนักปฏิบัติ

2. บทบาทของบุคคล บทบาทเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพซึ่งแสดงออกตามเพศ วัย อาชีพ และตำแหน่งหรือฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม

อรุณ รักธรรม (2522 : 37 - 45) กล่าวว่า บุคลิกภาพที่ดีควรประกอบไปด้วยคุณสมบัติในหลายประการ ดังต่อไปนี้

1. คุณสมบัติทางกาย ได้แก่ รูปร่างซึ่งเป็นเครื่องทำให้เห็นบุคลิกภาพก่อนสิ่งอื่น
2. คุณสมบัติทางสมอง ได้แก่ ความเฉลียวฉลาด ความจำ เซาว์น และ ความมีเหตุผล

3. ความถนัดตามธรรมชาติ ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีไม่เหมือนกัน

4. อุปนิสัย ได้แก่ ความประพฤติ ศีลธรรมจรรยาในตัวของบุคคล เช่น ความซื่อสัตย์ ความอ่อนโยน

5. การสมาคม บางคนชอบทำตัวเด่นในสังคม โดยการพูดเสียงดัง แต่งกายให้แปลก บางคนสงบเสถียรเรียบร้อย

6. อารมณ์ ได้แก่ การแสดงออกต่าง ๆ ของคน เช่น ตกใจง่าย กล้าหาญ

7. กำลังใจ ได้แก่ ความสามารถในการควบคุมจิตใจ เช่น บางคนมีความท้อถอยในการต่อสู้กับอุปสรรคในชีวิต

ซารี มณีศรี (ม.ป.ป : 70 - 72) ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้มีเทศไไว้ดังนี้

1. สร้างศรัทธาความเชื่อถือให้เกิดขึ้น ศิษยานุศิษย์ก็มีความสัมพันธ์กับครู โดยตำแหน่งทางการให้พระคุณ (วิชาการ) มากกว่าความสัมพันธ์ด้านอำนาจ (Authority)
2. เห็นอกเห็นใจคนอื่น (Sympathy & sensitivity)
3. ความกระตือรือร้น (Enthusiasm)

4. การมองโลกในแง่ดี (Feeling of adequacy)
5. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Originality)
6. มีอารมณ์ขัน (Sense of humor)
7. มีสุขภาพดี (Physical vigor)
8. สามารถประเมินค่าราคาสິงของ (Sense of relative value)
9. ความจริงใจ (Sincerity)
10. เป็นพหุสัจจะ (Resourcefulness) คือเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมามาก

จะเห็นได้ว่าบุคลิกภาพเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ผู้นิเทศควรจะได้ให้ความสนใจ เนื่องจากบุคลิกภาพจะมีผลกระทบโดยตรงต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ของผู้นิเทศ ตลอดจนจนถึงชีวิตส่วนตัวและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่ยึดบุคคลเป็นหลัก บุคลิกภาพเป็นส่วนสำคัญอันดับแรกในการที่จะสร้างความยอมรับนับถือให้เกิดขึ้นแก่ผู้นิเทศ

3.2 ความประพฤติ

ความประพฤติ หมายถึงพฤติกรรมที่แสดงออกถึงกริยาท่าทาง การพูด การแต่งกาย ตลอดจนการวางตนอย่างเหมาะสม อยู่ในกรอบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคมและศีลธรรม ในที่นี้จะเน้นคุณลักษณะด้านคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญ

คุณธรรมจริยธรรมของผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย

คุณธรรม คือ ธรรมะอันเป็นคุณเป็นเหตุของความประพฤติที่ดีงาม

จริยธรรม คือ แนวทางความประพฤติและปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าที่พึงประสงค์

ชุด อยู่สวัสดิ์ (2520 : 27 - 28) ได้กล่าวถึงวิธีทำตน ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดการประพฤติชอบ ดังนี้

1. ทำตนให้มีเสน่ห์ คือ มีวาจา กริยา และมารยาทสุภาพ นุ่มนวล อ่อนโยน มีจิตเมตตา และแผ่เมตตา

2. ทำตนให้เป็นที่ยิ่งแห่งตน ในด้านความคิด การกระทำและการใช้ปัญญา ในการตัดสินใจ เป็นการกระทำด้วยตนเองในขณะที่ผู้อื่นเป็น “กองเชียร์” ให้กำลังใจเท่านั้น

3. ทำตนเป็นคนดีคือ มีความขยันหมั่นเพียร มีความซื่อสัตย์สุจริต มีศีลธรรม
ถือสัจจะ และทำใจให้สบาย ให้สงบเยือกเย็นด้วยการสร้างสมสมาธิที่ละน้อย

4. ธรรมนำเจริญ แบ่งออกเป็น

ก. ธรรมให้คนเจริญ ได้แก่ “โพชฌงค์ 7” คือ มีความเพียร สติ สมาธิ
ปัญญา ความสงบ ความปิติ และอุเบกขา

ข. ธรรมให้สังคมเจริญ ได้แก่ “มรรค 8” คือ ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร
มีสติปัญญา คิดตั้งใจในทางเจริญ การทำการพูดในทางดี และประกอบอาชีพสุจริต

กรมวิชาการ (2523 : 146 - 157) ได้สรุปความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิของ
กรมวิชาการเกี่ยวกับคุณลักษณะของจริยธรรม ไว้ดังนี้

1. ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ
ความผูกพัน ด้วยความ پاکเพียร และความละเอียดรอบคอบ ยอมรับผลการกระทำ
ในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายทั้งความพยายามที่จะ
ปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น

2. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรง
ต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาทั้งกายวาจาใจต่อตนเองและต่อผู้อื่น

3. ความมีเหตุผล หมายถึง ความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติ
ปฏิบัติ รู้จักไตร่ตรอง พิสูจน์ให้ประจักษ์ ไม่หลงงมงาย มีความยับยั้งชั่งใจโดยไม่ผูกพันกับ
อารมณ์ และความยึดมั่นที่มีอยู่เดิมซึ่งอาจผิดได้

4. ความกตัญญูกตเวที ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึก สำนึกในการ
อุปการคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา กตเวที หมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณ ดังนั้น
ความกตัญญูกตเวที จึงหมายถึงความรู้บุญคุณและการตอบแทนบุญคุณต่อผู้อื่น
และสิ่งที่มีบุญคุณ

5. การรักษาระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง
และเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ กฎหมายและศีลธรรม

6. ความเสียสละ หมายถึง การละความเห็นแก่ตัว การให้ปันกับคนที่ควร
ให้ด้วยกำลังกายกำลังทรัพย์กำลังปัญญา รวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตัวเอง

7. ความสามัคคี หมายถึง ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมมือกัน กระทำกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเห็นกับประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

8. การประหยัด หมายถึง การใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควร ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด ไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก

9. ความยุติธรรม หมายถึง การปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรง สอดคล้องกับความ เป็นจริงและเหตุผล ไม่มีความลำเอียง

10. ความอุตสาหะ หมายถึง ความพยายามอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน

11. ความเมตตากรุณา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นเป็นสุข ความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

กล่าวโดยสรุป ลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความประพฤติ อาจหมายถึง คุณลักษณะด้านคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสำคัญอันได้แก่ การถือประพฤติตาม ครรลองศาสนา รวมถึงกฎเกณฑ์ทางสังคมและระเบียบแบบแผนทางวัฒนธรรม ประเพณี อันเป็นที่ยอมรับของสังคมนั่นเอง

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ที่ทำหน้าที่ นิเทศการศึกษานั้นพอสรุปได้ดังนี้

วิจิตร อนวัชพันธุ์ (2523 : 42 - 43) ทำการวิจัยเรื่อง การสำรวจคุณลักษณะ ของศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะ 10 ประการ ของศึกษานิเทศก์ คือ ความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย การตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ เทคนิคในการพูด การประเมินผลงาน ความคิดริเริ่ม การเป็นนักวิจัยความยุติธรรม การสาธิต การสอน และเทคนิคในการนิเทศการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่าศึกษานิเทศก์หญิงมี ความรับผิดชอบสูงกว่าชาย ศึกษานิเทศก์กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 40 ปี มีการประเมินผลงานสูง กว่ากลุ่มที่มีอายุ 40 ปีและสูงกว่า ศึกษานิเทศก์ที่เป็นศึกษานิเทศก์มานานไม่เท่ากัน มีคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ การประเมินผลงาน และด้านการเป็นนักวิจัยสูงกว่า

ศึกษานิเทศก์วุฒิปริญญาตรีและต่ำกว่าปริญญาตรี

วีระชาติ นักสอน (2524 : 74 - 80) ได้ศึกษาถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของศึกษานิเทศก์จังหวัดในความคิดเห็นของครูใหญ่และครูผู้สอนในเขตการศึกษา 8 ผลการวิจัยพบว่าครูใหญ่และครูผู้สอนมีความเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของศึกษานิเทศก์จังหวัดดังนี้คือด้านการปฏิบัติงานนั้นศึกษานิเทศก์ควรปฏิบัติหน้าที่ด้วยใจรักและศรัทธาในหน้าที่ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรประถมศึกษา รู้จักใช้ภาษาง่าย ๆ ในการสื่อความหมายร่วมกับครู มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรู้เกี่ยวกับงานวิชาการ ธุรการ และบริหารบุคคล ในด้านบุคลิกภาพนั้น ศึกษานิเทศก์ควรมีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นคนเปิดเผยไม่ปิดบังอำพรางความรู้ ไม่เป็นคนเย่อหยิ่งถือตัว มีความอดทนต่อความยากลำบาก มีอารมณ์ขัน กริยาท่าทางกระฉับกระเฉง คล่องแคล่วว่องไว สำหรับในด้านมนุษยสัมพันธ์นั้น ศึกษานิเทศก์ควรมีความจริงใจในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นไม่แบ่งพรรคแบ่งพวกในการทำงาน เป็นกันเองกับครูและพบบง่าย มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ

สุจินต์ ต้นเจริญ (2524 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณลักษณะของศึกษานิเทศก์ในทัศนะของครูประจำการในจังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะที่สำคัญที่สุดได้แก่ความรู้ รองลงไปได้แก่ความสามารถในด้านการสาธิตการสอน ความสามารถในการวิจัยและความเป็นผู้ตรงต่อเวลาตามลำดับ

มณี พึ่งโต (2526 : 71 - 76) ได้ทำการศึกษาทักษะที่พึงประสงค์ของศึกษานิเทศก์อำเภอ ในเขตการศึกษา 1 ผลปรากฏว่า ทักษะด้านเทคนิควิธี (Technical skills) ที่ศึกษานิเทศก์ควรจะมีมากที่สุด ได้แก่ 1) การริเริ่มใช้และประยุกต์เทคนิคการสอนใหม่ ๆ 2) การวางแผนในการปฏิบัติงาน และการนิเทศการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของโรงเรียน ส่วนทักษะทางด้านเทคนิควิธีที่ควรมีในระดับมาก ได้แก่ 1) การเป็นประธานของที่ประชุม 2) การทำและการใช้สื่อการเรียนอย่างถูกต้องเหมาะสม 3) การใช้เครื่องมือการสื่อสารหรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ 4) การวัดและประเมินผลงานของศึกษานิเทศก์ 5) การสร้างผลงานให้ปรากฏอยู่เสมอ 6) การแนะนำให้เข้าใจระเบียบเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการนิเทศการศึกษา 7) การใช้ภาษาท่าทางที่ถูกต้องในการสื่อความหมาย และ 8) การจัด

และการใช้ระบบข้อมูล สำหรับทักษะทางด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human skills) นั้น ศึกษานิเทศก์ควรมีทักษะเหล่านี้ในระดับมากที่สุด มีเพียงทักษะเดียว คือ การให้โอกาสและความสำคัญ แก่ครูในการรับความช่วยเหลือโดยเท่าเทียมกัน ส่วนทักษะที่ควรมีในระดับมาก ได้แก่

- 1) การสร้างความเข้าใจและชี้แจงให้แก่ฝ่ายเสียประโยชน์ได้เข้าใจและยอมรับสภาพการณ์ของตน
- 2) การแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่เกิดจากการนิเทศ
- 3) การแสดงอารมณ์ขันเพื่อลดความตึงเครียด
- และ 4) การปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมเนียมและวัฒนธรรมของสังคม

และสำหรับทักษะด้านความคิดรวบยอด (Conceptual skills) ได้พบว่า ไม่มีทักษะใดที่ควรมีมากที่สุด แต่ทักษะที่ควรมีในระดับมากนั้น ได้แก่

- 1) การตัดสินใจสั่งการได้รวดเร็ว ถูกต้อง เทียบธรรม
- 2) การตั้งคำถามครอบคลุมประเด็นที่สำคัญ
- 3) การรู้จักวิเคราะห์เจตนาที่แอบแฝงในความคิดเห็นของบุคคลอื่น
- 4) การประยุกต์ตัวอย่างและวิธีการที่พบเห็นหรือเคยได้ศึกษามาเพื่อนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสม
- 5) คาดการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำในปัจจุบันได้แม่นยำเพื่อหาทางป้องกันปัญหาในอนาคต
- 6) การเสนอแนะวิธีการแก้ปัญหาหลาย ๆ วิธีเพื่อให้ผู้อื่นได้เลือกทำ
- 7) การรวบรวมรูปสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง
- 8) การแสดงความคิดเห็นได้กว้างขวาง ลึกซึ้ง มองการณ์ไกล
- และ 9) การนำเอาผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นิทรา บุญโยม (2532 : 80 - 85) ได้ทำการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนตามการรับรู้ของผู้บริหารและครู โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา ผลการศึกษาพบว่า

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน ตามการรับรู้ของผู้บริหารและครู อยู่ในเกณฑ์ระดับมากทุกคุณลักษณะ ทั้งคุณลักษณะด้านส่วนตน คุณลักษณะด้านวิชาชีพ และคุณลักษณะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ใน 10 อันดับแรกคือ เป็นผู้มีความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีความรู้ความสามารถพิเศษในสาขาวิชาที่จะนิเทศ มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ มีอธยาศัยดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความกระตือรือร้นแสวงหาความรู้วิทยาการใหม่ ๆ อยู่เสมอ มีความเฉลียวฉลาด ปฏิภาณไหวพริบดี มีวินัยในตนเอง และรู้จักเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น

2. การรับรู้ของผู้บริหารและครูต่อลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศการศึกษา ภายในโรงเรียนพบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วนมานะ เขียมปิยะ (2532 : 95 - 103) ก็ได้ทำการศึกษาค้นคว้าลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ผลการศึกษาพบว่า

ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาด้านมนุษยสัมพันธ์ อยู่ในระดับที่พึงประสงค์มากที่สุด 14 รายการ เช่น มีความจริงใจในการปฏิบัติงานกับครูในฐานะเพื่อนร่วมงาน มีใจกว้างยอมรับความสามารถของครูแต่ละคนที่ไม่เหมือนกัน ชมเชยและพยายามอยู่เสมอที่จะทำให้ครูมีความรู้สึกภูมิใจในผลงานที่ทำสำเร็จด้วยตัวของเขาเอง ด้านความประพฤติอยู่ในระดับที่พึงประสงค์มากที่สุด 8 รายการ เช่น ตั้งใจปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ และเต็มใจเต็มกำลังความสามารถ มีความรับผิดชอบต่อการกระทำและคำพูดของตนเอง เป็นผู้เก็บรักษาความลับของครูและเพื่อนร่วมงาน วางตนเป็นกลางไม่เอนเอียงเป็นนิจ ด้านบุคลิกภาพส่วนตัวและเจตคติ อยู่ในระดับที่พึงประสงค์มากที่สุด 19 รายการ เช่น มีความสนใจและพยายามปฏิบัติงานนิเทศการศึกษาเพื่อให้งานบรรลุผลและตรงเป้าหมายที่วางไว้ รู้จักแบ่งเวลาการทำงานได้เหมาะสม งานเสร็จตรงเวลา ทำงานโดยไม่ต้องรอให้คนอื่นเป็นผู้บอก รู้จักยืดหยุ่นในการปฏิบัติงานเพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมาย

สเปียร์ส (Spears, 1955 : 163 -165) เสนอแนะว่า คุณลักษณะของศึกษานิเทศก์ควรมีดังนี้ มีความสนใจต่อบุคคลอื่น มีความยุติธรรม พบปะติดต่อได้ง่าย ยอมรับนับถือบุคคลอื่น มีความถ่อมตน มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความเป็นผู้นำ มีทักษะต่าง ๆ เหมือนอย่างครู มีความรู้ทางจิตวิทยาการศึกษา มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้สึกสนุกในการทำงานในหน้าที่ มีจิตใจกว้างขวาง เป็นนักฟังที่ดี มีทัศนคติในอันที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

ลอนสเดล (Lonsdale, 1967 : 204 - 205) ได้ทำการศึกษาวิจัยพบว่า คุณลักษณะของศึกษานิเทศก์ควรมีดังนี้ มีความรู้ดี เช่น ด้านการสอน ด้านจิตวิทยาและการถ่ายทอด

มีความอดทน มีมนุษยสัมพันธ์ เข้าใจผู้อื่น รู้จักปรับปรุงตนเอง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศทางการศึกษาที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของศึกษานิเทศก์ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศการศึกษาภายในโรงเรียน ส่วนการศึกษเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์นั้นยังไม่เคยมีผู้ใดทำการศึกษาวิจัยมาก่อน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของอาจารย์นิเทศก์ตามการรับรู้ของอาจารย์ที่เลี้ยงและนักศึกษาฝึกสอน

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย